

Doseganje ciljev trajnostnega razvoja v Sloveniji 2020

Pregled implementacije Agende
za trajnostni razvoj do leta 2030 in doseganja
ciljev trajnostnega razvoja
v Sloveniji v letu 2020

Pregled pripravil:

Albin Keuc

SLOGA, platforma nevladnih organizacij za razvoj, globalno učenje in humanitarno pomoč

(CTR 10, 12 in 13 Zavod Povod)

Naročnik:

Zavod Povod, nacionalni partner programa Trajnostna Evropa za vse, zanj Robert Križanič

Poročilo je nastalo s pomočjo programa »Trajnostna Evropa za vse«, ki ga izvaja konzorcij evropskih NVO in ga sofinancirata Evropska Unija in Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije. Mnenja, izražena v poročilu, so mnenja avtorjev.

Vsebina

Agenda 2030 v Sloveniji.....	5
Leto 2020.....	6
Izvršna zmogljivost Slovenije.....	8
Slovenija in trajnostni razvoj v primerjavi z drugimi v SDG Indexu.....	10
Slovenija in planetarne omejitve za dobro življenje.....	11
COVID-19 in posledice.....	13
Kazalniki.....	15
Cilj 1. Odpraviti vse oblike revščine povsod po svetu.....	17
Cilj 2. Odpraviti lakoto, zagotoviti prehransko varnost in boljšo prehrano ter spodbujati trajnostno kmetijstvo.....	18
Cilj 3. Poskrbeti za zdravo življenje in spodbujati splošno dobro počutje v vseh življenjskih obdobjih.....	19
Cilj 4. Vsem enakopravno zagotoviti kakovostno izobrazbo ter spodbujati možnosti vseživljenjskega učenja za vsakogar.....	20
Cilj 5. Doseči enakost spolov ter krepiti vlogo vseh žensk in deklic.....	21
Cilj 6. Vsem zagotoviti dostop do vode in sanitarne ureditve ter poskrbeti za trajnostno gospodarjenje z vodnimi viri.....	22
Cilj 7. Vsem zagotoviti dostop do cenovno sprejemljivih, zanesljivih, trajnostnih in sodobnih virov energije.....	23
Cilj 8. Spodbujati trajnostno, vključujočo in vzdržno gospodarsko rast, polno in produktivno zaposlenost ter dostojno delo za vse.....	24
Cilj 9. Zgraditi vzdržljivo infrastrukturo, spodbujati vključujočo in trajnostno industrializacijo ter pospeševati inovacije.....	25
Cilj 10. Zmanjšati neenakosti znotraj držav in med njimi.....	26
Cilj 11. Poskrbeti za odprta, varna, vzdržljiva in trajnostna mesta in naselja.....	29
Cilj 12. Zagotoviti trajnostne načine proizvodnje in porabe.....	30
Cilj 13. Sprejeti nujne ukrepe za boj proti podnebnim spremembam in njihovim posledicam.....	33
Cilj 14. Ohranjati in vzdržno uporabljati oceane, morja in morske vire za trajnostni razvoj.....	35
Cilj 15. Varovati in obnoviti kopenske ekosisteme ter spodbujati njihovo trajnostno rabo, trajnostno gospodariti z gozdovi, boriti se proti širjenju puščav, preprečiti degradacijo zemljišč in obrniti ta pojav ter preprečiti izgubo biotske raznovrstnosti.....	36
Cilj 16. Spodbujati miroljubne in vključujoče družbe za trajnostni razvoj, vsem omogočiti dostop do pravnega varstva ter oblikovati učinkovite, odgovorne in odprte ustanove na vseh ravneh.....	37
Cilj 17. Okrepiti načine in sredstva za izvajanje ciljev ter oživiti globalno partnerstvo za trajnostni razvoj.....	38
Priporočila.....	39
Viri.....	44

Agenda 2030 v Sloveniji

193 držav članic Organizacije združenih narodov je septembra 2015 soglasno sprejelo Agendo za trajnostni razvoj do leta 2030. Države so se s sprejemom zavezale, da bodo izpolnile temeljni namen Agende 2030: preoblikovati svet tako, da izkoreninimo revščino in zmanjšamo neenakosti ter ohranimo planet znotraj njegovih nosilnih zmogljivosti.

Agenda 2030 zavezuje vse države k ukrepanju na petih ključnih vsebinah: ljudeh, planetu, napredku, miru in partnerstvu. Dolgoročno preživetje in blaginja ljudi sta odvisna od naših dejanj za življenje, skladno s planetarnimi omejitvami. Naša dejanja morajo temeljiti na vladavini prava, človekovih pravicah in ob upoštevanju temeljnega načela Agende 2030, da ne bomo nikogar pustili ob strani.

Agenda 2030 poleg politične deklaracije vsebuje 17 ciljev trajnostnega razvoja in 169 konkretnih podciljev. Njihova značilnost je, da so univerzalni - veljajo za vse države, ne glede na njihovo stopnjo razvitosti. Za vsak cilj so določeni jasni in merljivi kazalniki, ki jih moramo izpolniti do leta 2030.

Pomemben del zaveze za izvajanje Agende 2030 sta spremljanje in poročanje. Cilji trajnostnega razvoja morajo biti vključeni v nacionalne razvojne strategije in izvedbene načrte.

SDG Watch Europe, zagovorniška mreža evropskih nevladnih organizacij v podporo izvajanju Agende 2030 v Evropski uniji, zato izpostavlja: »Cilji trajnostnega razvoja niso le nadaljevanje razvojnih ciljev tisočletja,« ki so veljali do leta 2015, »temveč naslavlajo pereča vprašanja, povezana z okoljsko trajnostjo, socialno vključenostjo, gospodarskim razvojem in izzivi pri upravljanju. Razvojni cilji tisočletja so poleg tega temeljili na razvojnem načrtu, v skladu s katerim je bila vloga bogatih držav omejena na zagotavljanje podpore državam v razvoju. V okviru ciljev trajnostnega razvoja je koncept drugačen: izboljšanje ni več zgolj naloga držav v razvoju, temveč tudi naloga razvitih držav.«

Zato je zelo izpostavljena vloga civilne družbe. »Cilji trajnostnega razvoja so rezultat dolgega vključujočega dialoga z vladami, ki je vključeval podjetja, predstavnike civilne družbe in akademike, v katerem je bilo dogovorjeno, katero pot je treba ubrati. Civilna družba je imela pri oblikovanju ciljev trajnostnega razvoja osrednjo vlogo, v izvedbeni fazi pa je njena vloga analitika in zagovornika strategij, politik, proračunov ter programov še pomembnejša. Civilna družba lahko poleg tega prispeva k izvajanju trajnostnega razvoja in krejitvi zmogljivosti ter o ciljih trajnostnega razvoja obvešča širšo javnost, in sicer z ozaveščanjem in vključevanjem državljanov ter pozivanjem vlad in drugih organov k prevzemu odgovornosti.«¹

Cilji trajnostnega razvoja zahtevajo celovit in vključujoč način upravljanja ter spoštovanje načela skladnosti politik za trajnostni razvoj. Vključujoči pristop pomeni, da morajo v procesih priprave in v izvajanje biti vključeni vsi ključni akterji – vladni, nevladni, socialni in gospodarski. Potrebno je sprotno iskanje sinergij med različnimi interesi, ki obstajajo v vsaki državi, v vsaki družbi.

Načelo skladnosti politik za trajnostni razvoj je več kot le načelo – gre za sredstvo izvajanja Agende 2030, da vlade presodijo in upoštevajo, kakšni bodo učinki njihovih notranjih ali zunanjih politik. Kot ugotavlja SDG Watch Europe, je kot minimalno zavezo treba »doseči vsaj to, da politike z različnih področij, kot sta trgovina in razvojna pomoč ali gospodarska rast in varstvo okolja, niso v medsebojnem nasprotju ali neskladju. Načelo skladnosti politik za trajnostni razvoj omogoča opredelitev politik, ki trajnostnemu razvoju škodujejo ali ga ovirajo.«²

Leto 2020

Leto 2000 je s stališča spremljanja izvajanja Agende 2030 in poročanja za Slovenijo posebno leto.

Slovenija je skladno z lastno zavezo v juniju 2020 pripravila pregled z naslovom »Implementacije ciljev trajnostnega razvoja, drugi prostovoljni nacionalni pregled Slovenija 2020«, ki ga je predstavila na julijemskem visokem političnem forumu pri Organizaciji združenih narodov.³

Pripravo vladnega pregleda je koordinirala Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko (SVRK). Priprava poročila se je začela vključujoče, vendar se je zaradi izbruha pandemije COVID-19 in nastopa nove koalicijske Vlade, začetni koncept zelo spremenil. »Za drugi prostovoljni nacionalni pregled doseganja ciljev trajnostnega razvoja je SVRK, v sodelovanju s Statističnim uradom Republike Slovenije (SURS) in Uradom Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj (UMAR), pripravil nabor 54 kazalnikov, ki najbolje odražajo stanje Slovenije na področju trajnostnega razvoja. Kazalniki so v veliki meri usklajeni s kazalniki Agende za trajnostni razvoj do leta 2030, nekateri izmed njih pa so kazalniki, ki se na ravni Slovenije spremljajo za potrebe Strategije razvoja Slovenije 2030.«⁴

Pregled ugotavlja, da je za Slovenijo ključno sistematično in učinkovito izvajanje Strategije razvoja Slovenije 2030, in še posebej izpostavlja naslednje vsebine oz. izzive:

- nezmožnost zbiranja statističnih podatkov, razčlenjenih po osebnih okoliščinah in narodnosti,

¹ SDG Watch Europe in Povod, Kaj je Agenda 2030 in kaj so cilji trajnostnega razvoja, v: Priročnik o ciljih trajnostnega razvoja, 2019, <http://makeeuropesustainableforall.org/>

² Id.

³ Vlada Republike Slovenije, Implementacija ciljev trajnostnega razvoja, drugi prostovoljni nacionalni pregled Slovenija 2020, Ljubljana 2020

⁴ Id.

- demografske spremembe, saj staranje prebivalstva zahteva sistemsko in sistematično ukrepanje ter vzpostavitev učinkovitega sistema dolgotrajne oskrbe,
- pomanjkanje stanovanj, predvsem za mlade in prilagojenih stanovanj za starejše,
- na področju zdravstva in šolstva je potrebno razvijati in spodbujati informacijskih tehnologij in digitalizacijo,
- raba obnovljivih virov energije in razvoj trajnostne mobilnosti s ciljem prehoda v nizkoogljično in krožno gospodarstvo,
- centraliziranost državnih institucij in odločevalskih procesov.⁵

Dvaindvajset nevladnih organizacij je, s podporo platforme SLOGA in Koalicije 2030, pripravilo poročilo nevladnih organizacij o ciljih trajnostnega razvoja z naslovom »Za trajnostni razvoj, ki nikogar ne pusti ob strani 2020«.⁶

Poleg predstavitve stanja in oblikovanja priporočil prispevki zajemajo oceno udejanjanja cilja trajnostnega razvoja oziroma posameznega presečnega področja, oris vloge civilne družbe pri doseganju ciljev trajnostnega razvoja ter morebiten vpliv zdravstvene krize COVID-19 na uresničevanje ciljev trajnostnega razvoja. Prispevki naslavljajo enakost spolov, nediskriminacijo in človekove pravice, blaginjo otrok, položaj mladih, pravice starejših, pravice migrantov, pravice LGBTI oseb, vključujoče izobraževanje, vključujočo digitalno družbo, podnebne spremembe, čebelarstvo, pravično trgovino, davčno pravičnost, preprečevanje korupcije, družbeno odgovornost podjetij, krožno gospodarstvo in mednarodno razvojno sodelovanje. Poročilo tako naslavlja in podrobneje predstavi nekatere pomembne teme, ki v vladnem poročilu o udejanjanju ciljev trajnostnega razvoja niso širše zajete.⁷

Senčno poročilo, med drugim, Vladi priporoča:

- da si mora država prizadevati za polno sodelovanje civilne družbe in vključevanje marginaliziranih ter izključenih skupin pri uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja. Vključujoči procesi, ki zagotavljajo tvorno sodelovanje deležnikov in različnih sektorjev na vseh ravneh, so osnova izvajanja Agende 2030.
- s ciljem zagotavljanja čezsektorskega sodelovanja med raznolikimi deležniki, vključno s civilno družbo, na področju ciljev trajnostnega razvoja je treba oblikovati posvetovalno telo za Agendo 2030 na ravni Kabineta predsednika Vlade RS, ki bo združevalo različne deležnike ter podpiralo vladno odločanje na področju trajnostnega razvoja.
- da Slovenija okrepi mehanizme zagotavljanja polne vključenosti vseh posameznikov, vključno z ranljivimi in marginaliziranimi skupinami, v družbeno, gospodarsko in politično življenje. S ciljem prepoznavanja skupin, ki so izpostavljene tveganju, da bi se jih pri izvajanju Agende 2030 pustilo ob strani, naj država pripravi celovito analizo ter ustrezne ukrepe za polno udejanjanje načela, da nikogar ne smemo pustiti ob strani.
- da Slovenija mora krepiti prostor civilne družbe. Vitalna in dobro razvita civilna družba predstavlja osrednji del demokratičnih družb, zato bi morala Slovenija zagotoviti ustrezno in dolgoročno podporo projektom ter programom NVO, vključno s subjekti podpornega okolja, skladno z določbami Zakona o nevladnih organizacijah. Krepitev podpore civilne družbe zagotavlja nadaljnji razvoj sektorja in krepi civilni dialog, programi in projekti NVO pa prispevajo k udejanjanju ciljev trajnostnega razvoja.

⁵ Id.

⁶ Koalicija 2030 in SLOGA, Za trajnostni razvoj, ki nikogar ne pusti ob strani 2020, Poročilo nevladnih organizacij o ciljih trajnostnega razvoja, Ljubljana 2020

⁷ <http://www.sloga-platform.org/%EF%BB%BFza-trajnostni-razvoj-ki-nikogar-ne-pusti-ob-strani/>

- za celovito udejanjanje ciljev trajnostnega razvoja je treba krepiti skladnost politik za trajnostni razvoj. Vlada naj vzpostavi stalen mehanizem ocene skladnosti politik, ki naj bo skladno z Agendo 2030 odprt, vključujoč in participativen.⁸

Poleg nacionalnega pregleda in nevladnega senčnega poročila je potrebno izpostaviti še »Poročilo o razvoju«, ki ga vsako leto izdaja vladni Urad za makroekonomske analize in razvoj (UMAR).⁹ Gre za pomemben dokument, s pomočjo katerega Vlada Republike Slovenije spremlja uresničevanje Strategije razvoja Slovenije. UMAR poročila objavlja že več kot dvajset let, vse od prvega strateškega razvojnega dokumenta iz leta 1995. Poročilo sledi petim strateškim usmeritvam iz Strategija razvoja Slovenije do 2030,¹⁰ katere ključni cilj je kakovostno življenje za vse: (i) visoko produktivno gospodarstvo, ki ustvarja dodano vrednost za vse, (ii) učenje za in skozi vse življenje, (iii) vključujoča, zdrava, varna in odgovorna družba, (iv) ohranjeno zdravo naravno okolje ter (v) visoka stopnja sodelovanja, usposobljenosti in učinkovitosti upravljanja. Poročilo UMAR se sklicuje tudi na zavezo k doseganju ciljev trajnostnega razvoja in pomen izpolnjevanja mednarodnih zavez na področju podnebnih sprememb ter trajnostnega razvoja.¹¹

Poročilo o razvoju 2020 ugotavlja, da je Slovenija »v obdobju 2016–2018 zmanjševala zaostanek v gospodarski razvitosti za povprečjem EU, razvoj v obdobju gospodarskega vzpona je bil v splošnem vključujoč, učinkovitost rabe virov in energije se je nekoliko zvišala.« Pri rasti produktivnosti poročilo poudarja, da bo »za doseganje ciljev trajnostnega razvoja [...] morala rast produktivnosti v veliki meri izhajati tudi iz vlaganj v nizkoogljično in krožno gospodarstvo.« Glede razvojnih tveganj poročilo navaja, da so »[n]a nekaterih področjih [...] gibanja odstopala od usmeritev SRS 2030, izstopa zlasti počasno odzivanje na tehnološke, demografske in podnebne spremembe.«

S ciljem oblikovanja trajnejših ukrepov za izboljšanje dolgoročne vzdržnosti razvoja in kakovosti življenja UMAR navaja naslednje usmeritve razvojnih politik:

- pospešitev rasti produktivnosti;
- prilagoditev demografskim spremembam;
- prehod v nizkoogljično krožno gospodarstvo;
- krepitev razvojne vloge države in njenih institucij z:
  - i. izboljšanjem strateškega upravljanja javnih institucij za pravočasno prepoznavanje ter usklajeno in učinkovito obravnavanje razvojnih izzivov,
  - ii. izboljšanjem zakonodajnega in poslovnega okolja,
  - iii. prestrukturiranjem javnofinanciranih prihodkov in izdatkov ob upoštevanju razvojnih izzivov.¹²

Izvršna zmogljivost Slovenije

Poročilo o razvoju 2020 prinaša poseben indikator, ki nam daje uvid v izvršno zmogljivost Slovenije. Indikator izvršne zmogljivosti meri strateško upravljanje javnih institucij. Poročilo ocenjuje, da se izvršna zmogljivost v Sloveniji počasi izboljšuje in da ostaja nizka v primerjavi z drugimi državami EU.

S stališča izvajanja Agende 2030 in doseganja ciljev trajnostnega razvoja je indikator izvršne zmogljivosti izjemno pomemben. Indikator namreč meri delovanje vlade in institucij na naslednjih osmih področjih:

⁸ Id., str. 29

⁹ UMAR, Poročilo o razvoju 2020, Ljubljana 2020

¹⁰ Vlada Republike Slovenije, Strategija razvoja Slovenije do 2030, Ljubljana 2018

¹¹ Id., str. 82-3

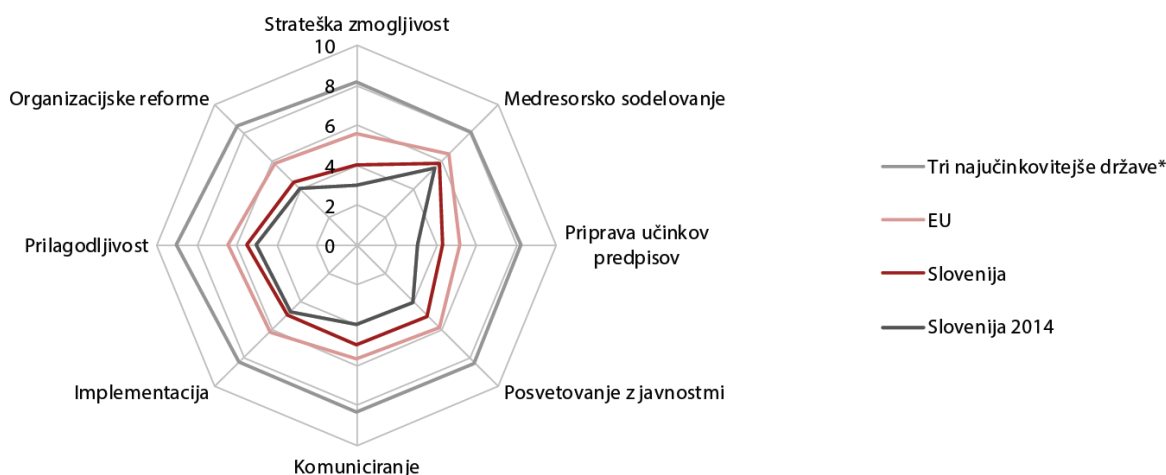
¹² Id., str. 7-9

1. Strateška zmogljivost
2. Medresorsko sodelovanje
3. Priprava učinkov predpisov
4. Posvetovanje z javnostmi
5. Komuniciranje
6. Izvajanje zastavljenih ukrepov
7. Prilagodljivost
8. Sposobnost reforme sistema javne uprave.

Navkljub nekaterim izboljšavam v preteklih letih, UMAR ocenjuje, da Slovenija »še vedno zaostaja za povprečjem EU in se uvršča v drugo polovico držav EU« oz. na 22. mesto. »Nizka ocena izvršne zmogljivosti je predvsem posledica premajhne učinkovitosti delovanja vlade in institucij države.« Poročilo stanje povzame z naslednjimi besedami: »Kljub izboljšanju na posameznih področjih Slovenija za povprečjem EU še naprej zaostaja pri vseh komponentah indeksa. Na oceno močno vpliva odsotnost učinkovitega strateškega načrtovanja in nizko sodelovanje različnih strokovnih javnosti pri odločitvah vlade. Večje slabosti so bile zaznane tudi pri medresorskem sodelovanju. Od resornih ministrstev se pri pripravi zakonov in predpisov zahteva uporaba orodij boljše zakonodaje, kot sta presoja posledic predpisov ter vključevanje deležnikov. Kljub temu pa ostajajo izzivi pri zagotavljanju učinkovite uporabe teh orodij v praksi s strani resornih ministrstev, za novo zakonodajo se tudi še ne izvaja sistematična in celovita analiza učinkov predpisov (RIA) na javne finance, gospodarstvo, okolje in družbo kot celoto. Precej slabše kot v drugih državah EU je ocenjeno izvajanje zastavljenih ukrepov na različnih ravneh države, izpostavljeno je predvsem pretirano vmešavanje politike v kadrovanje tudi na strokovnih ravneh državne uprave.«

Indeks izvršne zmogljivosti po podkomponentah, 2019

Vir: Sustainable governance indicators 2019, 2019; preračuni UMAR.

Opomba: Najbolje tri uvrščene države so Švedska, Finska in Danska. Višje število točk je boljše, največ možnih je 10.

Vir: Poročilo o razvoju 2020, str. 160

Slovenija in trajnostni razvoj v primerjavi z drugimi v SDG Indexu

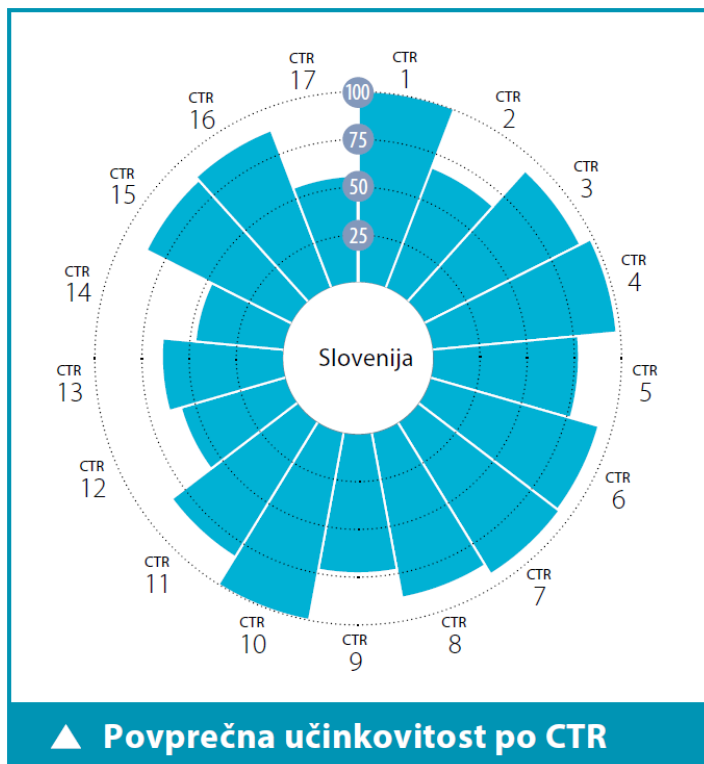
Po oceni globalnega poročila o trajnostnem razvoju v letu 2020 je Slovenija med leti 2018 in 2020 nazadovala za štiri mesta. V letu 2018 je bila na 8 mestu, medtem ko je leta 2020 bila na 12, a še zmeraj na visokem mestu.¹³ Globalno poročilo o trajnostnem razvoju prinaša tkim. indeks ciljev

¹³ Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., Woelm, F. 2020. The Sustainable Development Goals and COVID-19. Sustainable Development Report 2020. Cambridge: Cambridge University Press.

trajnostnega razvoja (SDG Index). Za izračun indeksa ocenjevalci upoštevajo preko 115 kazalnikov, 85 globalnih in 30 dodanih specifično za države članice OECD.

Ocenjevalci so ocenili, da imamo velike izzive predvsem na področjih ciljev trajnostnega razvoja 2, 12, 13 in 14, precejšnje izzive na cilj 9 in 17 ter izzive na cilj 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11 in 15. Cilja 1 in 16 pa smo, po njihovem mnenju, že izpolnili. Kako učinkoviti smo, kaže spodnja slika, ki podaja povprečja učinkovitosti doseganja posameznega cilja za trajnostni razvoj.

Vir: Sustainable Development Report 2020 [naš prevod]

Ne glede na nazadovanje, ki nakazuje na prenizko aktivnost vlade in drugih akterjev trajnostnega razvoja na določenih področjih (predvsem prehranske varnosti, odgovornega potrošništva in proizvodnje, aktivnega odzivanja na podnebne spremembe ter pri varstvu vodnega življenja), je Slovenija zaradi svojih naravnih danosti in relativno uspešnih naravovarstvenih ukrepov (Natura 2000 območja, nacionalni in krajinski parki) ohranila visoko mesto med ocenjenimi državami sveta.

Presojevalci so še posebej izpostavili nazadovanje na področju podnebnih sprememb, kjer Slovenija ne kaže zadostne ambicije in stavi na nadaljevanje izgradnje sistema hidroelektrarn na rekah Sava in Mura ter stavi svojo prihodnost na izgradnjo druge nuklearne elektrarne. Po drugi strani so investicije v alternativne, obnovljive vire energije, predvsem v izrabo vetrne energije, prenizke.

Slovenija in planetarne omejitve za dobro življenje

Kot smo zapisali na začetku, sta dolgoročno preživetje in blaginja ljudi odvisna od naših dejanj za življenje, skladno s planetarnimi omejitvami. Zato je danes pred človeštvom postavljeno vprašanje, kako zagotoviti dobro življenje za več kot 7 milijard ljudi, ne da bi ogrozili ali destabilizirali planetarne procese. Oziroma, kako preoblikovati gospodarski sistem na način, da bomo zadovoljili osnovne človekove potrebe z zmanjšanjem rabe naravnih virov, vključno z energijo. Imamo samo en planet, na katerem so naravni viri, potrebni za zadovoljevanje naše potrošnje, neenakomerno porazdeljeni.

Raziskovalci iz Inštituta za trajnostne raziskave Univerze v Leedsu so razvili posebno metodologijo, s katero so presojali: (1) za koliko presegamo biofizične omejitve planeta (snovni odtis, okoljski odtis, emisije CO₂, poraba fosforja in dušika ter emisije obeh v okolje, pitna voda in spreminjanje namembnosti rabe tal) ter (2) družbenih omejitev, ki izhajajo iz omejenega števila univerzalnih in nenadomestljivih osnovnih človekovih potreb, ki so podlaga za določitev 11-tih družbenih ciljev (življenjsko zadovoljstvo, pričakovana življenjska doba, prehrana, sanitarno-higienske razmere, dohodek, dostop do energije, izobrazba, socialna podpora, kakovost demokracije, enakost, zaposlitev).¹⁴ To presojo so opravili za več kot 140 držav, med drugim tudi za Slovenijo.

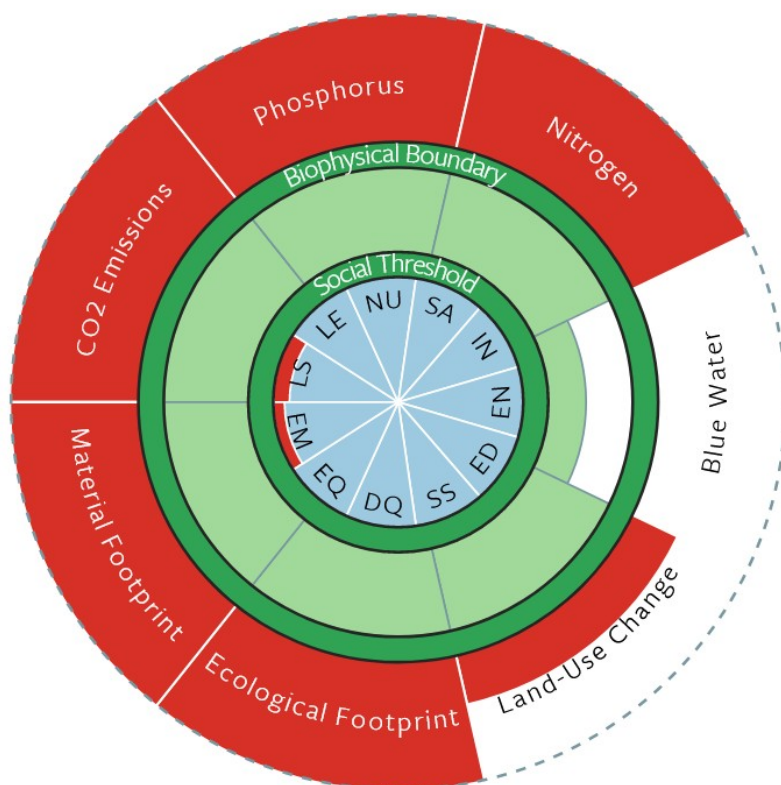
Za vsakega od biofizičnih indikatorjev je določena omejitev na posameznega prebivalca (koliko prostora je na voljo na posameznika za ohranjanje trajnostnega razvoja, kolikšni izpusti oziroma vnos hranil je še dopusten ...). Za družbene omejitve oziroma doseganje zadovoljive višine doseganja družbenih ciljev so določeni pragovi, ki jih je potrebno doseči (na primer, da ima več kot 95 % prebivalcev v državi dostop do električne energije – ta prag je v letu 2018 preseglo 59 držav).

Na spodnji sliki in spremljajoči tabeli je prikazano stanje Slovenije. Zagotavljanje visoke stopnje življenjskega zadovoljstva in izpolnjevanja družbenih ciljev v primerjavi z drugimi državami presegamo skoraj vse planetarne omejitve – razen v primeru pitne vode. Z drugimi besedami, Slovenija za vzdrževanje svojega načina življenja porablja večkratnike dopustnega (glej spodnjo tabelo).

Hkrati slika pokaže nedoseganje družbenih ciljev na področju zaposlovanja in življenjskega zadovoljstva. Mimogrede, slednje se je do leta 2019 popravilo. Eurobarometer je poročal, da je zadovoljstvo z življenjem v Sloveniji in EU v letu 2019 doseglo najvišjo raven doslej. Slovenija je na tem področju nad povprečjem EU in se je z 92 % zadovoljnih skupaj z Nemčijo uvrstila na 7. mesto. Na prvih mestih so pričakovano Danska, Švedska, Nizozemska, Finska, Luksemburg in Irska – k temu bi lahko dodali še Norveško, ki ni članica EU. Na vrhuncu posledic finančne krize v letu 2013 je zadovoljstvo izrazilo le 82 % vprašanih.

---

¹⁴ Daniel W. O'Neill et al., A good life for all within planetary boundaries, Nature Sustainability, 2018, <https://doi.org/10.1038/s41893-018-0021-4>

Legenda:

- LS - Življenjsko zadovoljstvo (Life satisfaction)
- LE - Pričakovana zdravstvena življenja (Healthy Life Expectations)
- NU - Prehrana (Nutrition)
- SA - Sanitarno-higienske razmere (Sanitation)
- IN - Dohodek (Income)
- EN - Dostop do energije (Access to Energy)
- ED - Izobrazba (Education)
- SS - Socialna podpora (Social Support)
- DQ - Kakovost demokracije (Democratic Quality)
- EQ - Enakost (Equality)
- EM - Zaposlitev (Employment)

Vir: <https://goodlife.leeds.ac.uk/countries/#Slovenia>

Biofizični indikatorji	Slovenija	Omejitev na prebivalca	Enota
Emisije CO ₂	10.6	1.6	Ton CO ₂ na leto
Fosfor	3.8	0.9	Kilogramov P na leto
Dušik	45.3	8.9	Kilogramov N na leto
Voda	259	574	Kubičnih metrov H ₂ O na leto
eHANPP	4.2	2.6	Ton C na leto
Okoljski odtis	4.5	1.7	Globalnih hektarjev (gha) na leto
Snovni odtis	25.7	7.2	Ton na leto

Socialni indikator	Slovenija	Prag	Enota
Življenjsko zadovoljstvo	6	6.5	[0-10] Cantrilova lestvica
Pričakovanosť zdravega življenja	70	65	Število let zdravega življenja
Prehrana	3173	2700	Kilokalorij na prebivalca na dan
Sanitarno-higienske razmere	100	95	% z dostopom do izboljšanih sanitarnih razmer
Dohodek	100	95	% ki zaslužijo več kot 1.90 USD na dan
Dostop do energije	100	95	% z dostopom do električne energije
Izobrazba	97.8	95	% vpis v srednjo šolo
Socialna podpora	93.1	90	% s prijatelji ali družino, na katere se lahko zanesejo
Kakovost demokracije	1	0.8	Index kakovosti demokracije
Enakost	77.1	70	[0-100] Scale -> (1 - Gini Index) * 100
Zaposlitev	91.8	94	% zaposlene delovne sile

COVID-19 in posledice

Pandemija COVID-19 je posegla v vse pore človeškega delovanja. V tem trenutku je težko oceniti vse posledice in trajne spremembe, ki jih bo pandemija pustila za seboj. V Sloveniji je izrazito izpostavila mnoge skrite in prikritne neenakosti (na primer pri otrocih, dostopnosti šolanja na daljavo, ranljivosti prekarne zaposlitve, izpostavljenosti starejših, zagotavljanja socialnih in zdravstvenih storitev in tako naprej).

V tem trenutku prevladuje splošna ocena, da bo imela pandemija COVID-19 resne negativne posledice na večino ciljev trajnostnega razvoja. Ukrepi zoper bolezen so povzročili velik upad bruto domačega proizvoda v večini držav, kar je še posebej prizadelo predvsem ranljive skupine. Četudi smo lahko ugotavljali zmanjšanje vplivov na okolje bo največji izziv, poleg pomoči najranljivejšim, obnova gospodarstva na drugačni, trajnostno naravnani osnovi.

Zato je maja 2020 Evropsko združenje za pomoč in razvoj CONCORD, pripravilo priporočila za odločevalce na ravni Evropske unije (EU) in držav članic, katera načela upoštevati pri oblikovanju in izvajanju politik razvojnega sodelovanja.¹⁵

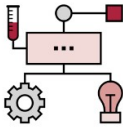

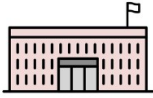
Naslavljanje neenakosti in oblikovanje vključujoče ter trajnostne ekonomije bi moralo biti na vrhu prednostnega seznama EU in njenih članic. Odzivi na COVID-19 morajo biti usklajeni z obveznostmi na področju človekovih pravic in z zavezo načelu, da nikogar ne smemo pustiti ob strani. EU in države članice bi se morale osredotočiti na razvoj odpornosti ogroženih oseb, in sicer še posebej v

¹⁵ <http://www.sloga-platform.org/globalni-odziv-eu-na-covid-19-tlakovanje-poti-v-pravicno-prihodnost/>

nesorazmerno prizadetih državah. Da bi se to zgodilo, je CONCORD priporočil EU in njenim članicam naslednje:

1. Boj proti neenakostim umestite na vrh prednostnih nalog mednarodnega sodelovanja in partnerstev.
2. Na področju mednarodnega sodelovanja postavite neenakosti v ospredje.
3. Ukrepajte solidarno s povečevanjem obsega pomoči v podporo partnerskim državam, s ciljem preprečevanja povečevanja neenakosti med državami.
4. Osredotočite se na dolgoročne in obsežne investicije v človekov razvoj.
5. Poskrbite, da odziv na COVID-19 ne bo okrepil škodljivih spolno specifičnih norm, diskriminatornih praks in neenakosti.
6. V okviru političnega dialoga in trgovinskih pogajanj spodbujajte delavske pravice ter okoljske standarde.
7. Podpirajte progresivno obdavčitev, zapiranje zakonskih lukenj in naslavljanje izogibanje davkom,
8. Sodelujte z državami članicami EU v mednarodnih institucijah, s ciljem zagotavljanja odpisa dolgov, ne pa pogojevanja ali vsiljevanja varčevanj, ki spodkopavajo enakost.
9. Vlagajte v gospodarske sektorje in industrije, ki prispevajo k trajnostnemu razvoju ter enakosti.
10. Podporo zasebnemu sektorju osredotočite na lokalna mikro, majhna in srednje velika podjetja ter na podjetja, ki jih vodi trajnostno in vključujoče poslanstvo.
11. Finančna podpora podjetjem med krizo in v času okrevanja naj bo omejena na podjetja, ki spoštujejo pomembne davčne obveznosti, pravice delavcev in so trajnostna ter odgovorna.
12. Varujte in okrepite neposredno ter fleksibilno podporo civilni družbi
13. Da bi zmanjšali povečano izpostavljenost ljudi globalnega Juga bodočim izbruhom zoonotskih bolezni in podnebnim krizam, bi morali prednostno nasloviti uničevalce narave ter povzročitelje podnebnih sprememb.

Prav tako je UMAR je oblikoval predlog ukrepov za preseganja stanja, povzročenega s pandemijo COVID-19.

				
Ukrepe za postopen zagon gospodarstva ter stabilizacijo gospodarskega in socialnega položaja oblikovati tako, da bodo čim bolj usmerjeni tudi v reševanje ključnih razvojnih izzivov Slovenije.	Pospešitev rasti produktivnosti	Prilagoditev demografskim spremembam	Prehod v nizkoogljično krožno gospodarstvo	Krepitev razvojne vloge države in njenih institucij
	okrepljena vlaganja v RR in inovacijsko dejavnost	ustrezna ureditev sistemov socialne zaščite	bolj trajnostna mobilnost	krepitev strateškega upravljanja javnih institucij
	digitalna preobrazba in industrija 4.0	zagotavljanje zadostnega obsega delovne sile	uvajanje nizkoogljičnih in krožnih poslovnih modelov	usklajeno in učinkovito naslavljanje razvojnih izzivov
	ustrezno usposobljeni človeški viri	vseživljenjsko učenje in prilagoditve delovnih mest	reševanje problemov z odpadki	izboljšanje zakonodajnega in poslovnega okolja
	digitalna povezanost	večja vključenost starejših v družbo	povečanje obnovljivih virov energije	krepitev kakovosti in razvojne vloge javnih financ
	infrastruktura za trajnostni razvoj	spodbujanje zdravega načina življenja		

Vir: Umar, september 2020

Kazalniki

Pomemben element Agende 2030 so zelo jasni kazalniki, dogovorjeni na ravni statistične komisije Združenih narodov, ki omogočajo sprotno spremljanje doseganja ciljev trajnostnega razvoja v posamezni državi. Slovenija je na tem področju relativno dobro opremljena, kakor lahko sklepamo na podlagi kazalnikov razvoja Slovenije, ki jih letno objavlja UMAR v svojem poročilu o razvoju, ter na podlagi portala Statističnega urada Republike Slovenije. To z drugimi besedami tudi pomeni, da ima nacionalna politika relativno dobro informacijsko podlago za kvalificirano odločanje o investicijah in prihodnjih razvojnih ukrepih.

SURS je pripravil posebno spletno stran s kazalniki ciljev trajnostnega razvoja. Evropski statistični urad je pripravil nabor kazalnikov za spremljanje napredka pri doseganju ciljev trajnostnega razvoja na ravni Evropske unije. Na SURS-ovi strani so predstavljeni izbrani kazalniki, ki so relevantni za Slovenijo. Kazalniki se posodabljajo enkrat letno, do konca decembra.

Tako, na primer, za prvi cilj trajnostnega razvoja, ki določa odpravo vseh oblik revščine povsod po svetu, EU kazalniki spremljajo in merijo predvsem napredek v zmanjševanju večdimenzionalne revščine in v zagotavljanju razmer, v katerih bodo državljani EU lahko izpolnjevali osnovne potrebe. Izbrani so naslednji kazalniki

- 1.1 Stopnja tveganja socialne izključenosti
- 1.2 Stopnja tveganja revščine
- 1.3 Stopnja resne materialne prikrajšanosti
- 1.4 Stopnja zelo nizke delovne intenzivnosti
- 1.5 Stopnja preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški
- 1.6 Delež prebivalstva, ki ima v stanovanjih težave s streho, ki pušča, z vlažnimi stenami/temelji/tlemi ali s trhlimi okenskimi okvirji/tlemi

REPUBLIKA SLOVENIJA
STATISTIČNI URAD

Kazalniki SDG

stat.si | EN

Kazalniki ciljev trajnostnega razvoja

Na Varni Organizacije združenih narodov o trajnostnem razvoju je bila septembra 2015 sprejeta Agenda 2030 za trajnostni razvoj. Ta uravnoteženo združuje tri razsežnosti trajnostnega razvoja – ekonomsko, socialno in okoljsko – in jih prepleta med 17 cilji trajnostnega razvoja («Sustainable Development Goals – SDGs»). Agenda 2030 je univerzalna: njene cilje bo treba doseči do leta 2030 in jih bodo morale uresničiti vse države sveta.

Eurostat je pripravil nabor kazalnikov za spremljanje napredka pri doseganju ciljev trajnostnega razvoja na ravni Evropske unije. Tukaj so predstavljeni izbrani kazalniki, ki so relevantni za Slovenijo. Kazalniki se posodabljajo enkrat letno, do konca decembra.

<https://www.stat.si/Pages/Cilji>
[Kontakt](#)
[Produkti](#)
[Povezave](#)

Vir: <https://www.stat.si/Pages/cilji>

Pomemben vir podatkov so Kazalci okolja, ki jih pripravlja Agencija Republike Slovenije za okolje. »Spletišče Kazalci okolja v Sloveniji nudi dostop do preko 180 kazalcev. Razvrščeni so v tematske

skupine - poglavja. Ta se nanašajo na okoljske sestavine (voda, zrak), na okoljsko problematiko (podnebne spremembe, varstvo narave, izguba biotske raznovrstnosti, ravnanje z odpadki, zeleno gospodarstvo) ter vključevanje okoljskih vsebin v oblikovanje sektorskih politik (promet, kmetijstvo, energija, zdravje, gozdarstvo, instrumenti okoljske politike).«¹⁶

* * *

V nadaljevanju podajamo pregled doseganja posamičnega cilja trajnostnega razvoja. Pregled temelji na vsebinah v Poročilu o razvoju 2020, na drugem prostovoljnem nacionalnem pregledu implementacije ciljev trajnostnega razvoja ter na senčnem poročilu NVO o trajnostnem razvoju, ki nikogar ne pušča ob strani. Pomagali smo si tudi s podatki Statističnega urada Republike Slovenije in Agencije Republike Slovenije za okolje.

---

¹⁶ <http://kazalci.arso.gov.si/sl>

Cilj 1. Odpraviti vse oblike revščine povsod po svetu

Slovenija kaže vse znake gospodarsko relativno razvite in hitro starajoče se družbe. Gospodarska rast pred izbruhom pandemije je prispevala k zniževanju stopenj tveganja revščine, tveganja socialne izključenosti in preobremenjenosti s stanovanjskimi stroški, če ponovimo kazalce, ki jih je izpostavila Vlada v prostovoljnem pregledu. Stopnja tveganja socialne izključenosti je med najnižjimi v EU.

Najbolj ranljive skupine so predvsem upokojene ženske, najemniki stanovanj in brezposelne osebe. Starejši nad 65 let so najbolj izpostavljeni tveganju socialne izključenosti. Nevladne organizacije ugotavljajo tudi pomanjkljivosti informacijskega sistema za spremljanje nekaterih vidikov socialnih tveganj, kot so na primer deložacije oziroma izgube bivališča. Med otroci so revščini še posebej izpostavljeni otroci ranljivih skupin, kot so Romi, Sinti ali otroci prosilcev za mednarodno zaščito, predvsem v predšolskem obdobju. Pri otrocih ugotavljamo, da večina otrok ne uživa zajtrka in da dosegamo relativno slabe rezultate pri kazalniku prekomerne telesne teže ali debelosti, kjer se Slovenija uvršča na peto mesto v Evropski uniji. Med 243.000 osebami, ki živijo z dohodki pod pragom tveganja revščine je bilo v letu 2019 41.000 otrok, kar je desetina vseh otrok.

Zaradi specifične demografske situacije se krepijo pojavi starostne neenakosti in zaradi nizkih dohodkov (pokojnin) tudi starostne revščine. Trenutno je v državi 616.000 prejemnikov pokojnin. Hkrati smo priča vse večjemu zaostajanju izdatkov za dolgotrajno oskrbo za povprečjem v EU. Po drugi strani »potrebe po dolgotrajni oskrbi naraščajo hitreje kot v zdravstvu in že zdaj ostajajo nezadovoljene. Hkrati so starejši, kot lastniki nepremičnin zaradi nižjih dohodkov in velike odvisnosti od pokojnin kot v večini primerov edinega dohodka upokojenca pod veliki izzivi zaradi stroškov vzdrževanja. To samo še dodatno zaplete še tako neugodno stanovanjsko situacijo v državi.

Med 2012–2017 je rast javnih izdatkov močno zaostala, tako za povprečno rastjo v državah EU kot tudi za rastjo zdravstvenih izdatkov. Na drugi strani se povečujejo zasebni izdatki za storitve dolgotrajne oskrbe. Zato poročilo o razvoju 2020 ugotavlja, da lahko potreba po dolgotrajni oskrbi danes v »Sloveniji močno zmanjša razpoložljivi dohodek posameznika in njegove družine ter v daljšem obdobju postane tudi veliko breme za neformalne izvajalce znotraj družinskega kroga, zmanjšuje njihovo produktivnost, razpoložljivost na trgu dela, vodi v predčasno upokojevanje, povečuje revščino in vodi v čezmerno uporabo dostopnejših zdravstvenih storitev.«

Priporočila za doseg cilja

- Sprejem Zakona o dolgotrajni oskrbi.
- Ohranjanje vrednosti pokojnin z rednim usklajevanjem z rastjo plač.
- Preoblikovanje praga tveganja revščine ter krepitev instrumentov zagotavljanja varstvenih dodatkov.
- Krepitev aktivnih politik zaposlovanja, socialne aktivacije in socialnega vključevanja.
- Oblikovanje aktivne politike vključevanja otrok v predšolsko vzgojo.
- Oblikovanje in ustanovitev medresorske skupine za boj proti revščini, odprti za vse akterje na tem področju.
- Oblikovati nacionalni načrt za gradnjo najemnih stanovanj za mlade in preoblikovati obstoječi Stanovanjski sklad.

Cilj 2. Odpraviti lakoto, zagotoviti prehransko varnost in boljšo prehrano ter spodbujati trajnostno kmetijstvo

Na poti k izpolnjevanju cilja odpravo lakote se v Sloveniji soočamo s problemom prekomerne prehranjenosti in debelosti, s čimer povzročamo negativne učinke na zdravje in posledično višje stroške v zdravstvenem sistemu. Več kot polovica prebivalcev, starejših od 18 let, je ali prekomerno prehranjenih ali debelih. To je posledica neuravnoteženega prehranjevanja in premajhne telesne aktivnosti. Zato ne preseneča, da so bolezni srca in ožilja glavni vzrok umrljivosti v Sloveniji. K temu je potrebno dodati še socialne posledice v obliki socialne izključenosti, bolniške odsotnosti, zgodnje upokojevanje, nižje dohodke in tako naprej. PO izračunih OECD bi naj čezmerna teža v Sloveniji vplivala na znižanje BDP na letni ravni v višini 3.1 %. Ukrepanje je zato nujno.

Samo v letu 2018 smo zavrgli za več kot 139.000 ton hrane ali 68 kilogramov na prebivalca. Od te količine je po ocenah vsaj 38 % še užitne hrane. Nasploh je ta problematika še premalo prisotna v politikah prehranskega kroga – od pridelave, predelave, prodaje, uporabe do zavrženja. Zato so nevladne organizacije že pred časom predlagale hierarhijo ukrepov za preprečevanje in zmanjšanje količin zavržene hrane:¹⁷

- Preprečevanje nastajanja
- Raba viškov hrane za ljudi
- Pouporaba v industriji in za krmo živali
- Kompostiranje
- Odstranjevanje (kot najmanj zaželen postopek)

Spodbujanje potenciala tehnoloških in socialnih inovacij na področju prehrane je zato predpogoj za izvajanje učinkovite politike. Predvsem bi bilo potrebno spodbujati dejavnosti za zmanjšanje nastajanja zavržene hrane s spreminjanjem oblik in vrst embalaže, z oglaševanjem in prilagajanjem trženjskih prijemov ter s spodbujanjem pridelave in rabe lokalne, ekološko pridelane hrane.

Četudi v Sloveniji ugotavljamo pomanjkanje lokalne (ekološke) proizvodnje sveže zelenjave in sadja, je velika večina kmetijskih zemljišč s statusom ekološke pridelave namenjenih pridelavi krme. Zato je potrebno podpreti in spodbujati pridelovalce, da se preusmerijo k ekološki pridelavi hrane za ljudi. Druga plat problema je pa seveda prevladovanje travnikov in pašnikov med kmetijskimi zemljišči ter posledične živinoreje. Po podatkih UMAR se Slovenija uvršča med zadnje štiri države EU glede zagotavljanja prehranske varnosti.

Priporočila za dosego cilja

- Okrepiti mehanizme ozaveščanja prebivalstva o debelosti in prekomerni prehranjenosti.
- Spodbujanje aktivnega načina življenja z oblikovanjem podpornih struktur.
- Obdavčenje sladkih pijač.
- Spodbujanje dejavnosti za zmanjšanje nastajanja zavržene hrane s spreminjanjem oblik in vrst embalaže ter z oglaševanjem in prilagajanjem trženjskih prijemov.
- Spodbujanje pridelave in rabe lokalne, ekološko pridelane hrane.

¹⁷ Ekologi brez meja

Cilj 3. Poskrbeti za zdravo življenje in spodbujati splošno dobro počutje v vseh življenjskih obdobjih

Zaradi izboljšanja družbenega in gospodarskega stanja, boljšo izobrazbo, življenjskih slogov in zdravstvene oskrbe se je v preteklem desetletju povprečje pričakovanega trajanja življenja vsako leto podaljševalo hitreje kot v EU. Vse do 2014 ko se je ustavilo. Pričakovano trajanje ob rojstvu je v Sloveniji višje kot v povprečju EU. Ženske in visoko izobraženi lahko pričakujejo, da bodo živeli dlje.

Na področju zdravstvene blagajne zaostajamo za povprečjem EU. V zadnjem obdobju se ta zaostanek samo še povečuje.

Po podatkih Vlade Republike Slovenije je poraba tobaknih izdelkov ena največjih groženj zdravju posameznika tudi v Sloveniji. »Po podatkih pri nas kadi 24 odstotkov starejših od 15 let, mladi se s tobaknimi izdelki srečajo že v osnovni šoli. Tobak med dejavniki tveganja za zdravje tudi v Sloveniji zahteva največ življenj. Rabi tobaka pripisujemo 19 % vseh smrti pri Slovencih starih več kot 30 let (30-44 let: 15 % vseh smrti, 45-59 let: 31 % vseh smrti, 60-69 let: 25 % vseh smrti zaradi tobaka). V Sloveniji vsak dan zaradi bolezni, pripisljivih kajenju, umre 10 oseb, kar pomeni 3.600 na leto. Veliko breme za posameznika, gospodarstvo in zdravstveni sistem pa predstavljajo tudi bolezni in z njimi povezane posledice, ki jih povzroča kajenje.«¹⁸

Okvirna konvencija Svetovne zdravstvene organizacije (SZO) za nadzor nad tobakom določa dva tipa ukrepov:¹⁹

- ukrepi za zmanjševanje povpraševanja po tobaku (cene in davčni ukrepi, zaščita pred izpostavljenostjo tobačnemu dimu, zakonsko urejanje vsebine tobaknih izdelkov, zakonsko urejanje razkrivanja podatkov o tobaknih izdelkih, embalaža in označevanje tobaknih izdelkov, vzgoja, obveščanje, usposabljanje in ozaveščanje javnosti, prepoved oglaševanja, promocije in sponzoriranja tobaknih izdelkov, ukrepi za spodbujanje prenehanja uporabe tobaknih izdelkov)
- ukrepi za zmanjšanje oskrbe s tobakom (odprava vseh oblik nezakonite trgovine s tobaknimi izdelki, ukrepi za prepoved prodaje tobaknih izdelkov mladoletnim osebam, zagotavljanje podpore za nadomestne gospodarske dejavnosti)

Če si bomo želeli zagotoviti čim več zdravih let življenja, bo potrebno še okrepiti delovanje zoper dejavnike spodbujanja nastanka bolezni – od tobaka in alkohola do neprimernih odnosov na delovnem mestu.

Priporočila za doseg cilja

- Vzpostaviti transparenten in celovit nadzor javnosti nad porabo v zdravstvenem sistemu.
- Povečati učinkovitost rabe denarja v zdravstvenih ustanovah.
- Še dodatno omejiti oglaševanje tobaknih in alkoholnih izdelkov v celoti.
- Okrepiti ozaveševalne in izobraževalne kampanje za aktivno in zdravo preživljanje časa.

¹⁸ <https://www.gov.si teme/kajenje-in-tobak/>

¹⁹ <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2005-02-0002?sop=2005-02-0002>

Cilj 4. Vsem enakopravno zagotoviti kakovostno izobrazbo ter spodbujati možnosti vseživljenjskega učenja za vsakogar

Čeprav v Sloveniji beležimo visoko vključenost mladih v formalne oblike izobraževanja, se soočamo s pomanjkanjem delovne sile z ustreznimi znanji in veščinami. Tudi na tem področju opažamo, da pri nižje izobraženih in starejših ugotavljamo nizke besedilne, matematične in digitalne spretnosti in ki se tudi manj vključujejo v programe vseživljenjskega učenja. Zmanjšuje se tudi število mladostnikov, ki prezgodaj opustijo izobraževanje.

Predvsem mladi opozarjajo na manko vajeniških programov za podajanje znanja na praktičen način ter šibko povezanost sistema izobraževanja s trgom dela in gospodarstvom.

Civilno-družbene organizacije, ki delujejo na področju globalnega učenja, ugotavljajo, da je potrebno narediti več na področju razvijanja formalnih in neformalnih programov izobraževanja ter učenja, ki bodo temeljili na razvijanju zmogljivosti in usposobljenosti za kritično mišljenje za izgradnjo pravičnejše družbe. Pri tem je potrebno izpostaviti problematiko izobraževanja otrok iz ranljivih skupin (Romi, Sinti, otroci iskalcev mednarodne zaščite) ter potrebe po usposabljanju pedagoškega osebja za učinkovito integracijo otrok.

Zakon o izobraževanju odraslih je s seboj prinesel precej pomanjkljivosti in nedorečenosti. Razlogi, zakaj je treba izobraževati ali razvijati to dejavnost za starejše, so zelo različne: staranje prebivalstva (govorimo že o 4. življenjskem obdobju); tehnološke in druge spremembe v družbi; spremembe načina življenja ljudi v starosti nad 65 let (živijo sami, v domovih, samo 13 % jih živi skupaj z družino itd.); evropska paradigma o življenju starejših ljudi (čim več ljudi naj živi v svojem dosedanjem domu, če to želijo).

Zato je smotrno usposablјati ljudi nad 65 let za izboljšanje kakovosti vsakdanjega življenja (nove tehnologije, promet, upravni postopki, uporaba računalnikov itd.), za sodelovanje oz. nadaljevanje dosedanjega dela oziroma za novo kariero, za medgeneracijsko sodelovanje.

Priporočila za dosego cilja

- Okrepiti povezovanje med formalnim in neformalnim izobraževanjem ter spodbujanje vključevanja mladinskih organizacij v izvajanje vsebin v sklopu formalnega izobraževanja.
- Umestiti globalno učenje v novo Belo knjigo o vzgoji in izobraževanju v Sloveniji.
- Ustvariti podporno okolje za vključevanje globalnih dimenzij v vse predmete in v medpredmetno povezovanje.
- V luči pandemije je potrebno zagotoviti enake možnosti izobraževanja za čim večje število.
- Posebno pozornost je potrebno nameniti dostopnosti izobraževanja ranljivim skupinam od predšolske vzgoje naprej.
- Pripraviti nacionalni akcijski načrt za krepitev vseživljenjskega učenja.

Cilj 5. Doseči enakost spolov ter krepiti vlogo vseh žensk in deklic

Po indeksu enakosti spolov Slovenija ostaja tik nad povprečjem EU. Lahko govorimo o doseženi formalni enakopravnosti žensk v Sloveniji, a težko govorimo o dejanski enakopravnosti. Znižanje indeksa enakosti spolov v letu 2019 lahko pripišemo manjšemu številu poslank v Državnem zboru (25,4 %). Ženske nosijo večje breme pri skrbstvenih opravilih, zaslužijo manj kot moški navkljub višji izobrazbi in zasedajo manj odločevalskih položajev v družbi, tako v gospodarstvu kot v politiki in so pogostejše žrtve spolnega nadlegovanja. Nevladne organizacije ugotavljajo, da med najbolj pereča vprašanja sodijo še feminizacija revščine, manko celovito obravnavane dolgotrajne oskrbe, večanje plačne vrzeli in ohranjanje spolnih stereotipov.

Ženske opravijo bistveno več neplačanega dela kot moški, tudi v premožnih družinah, kjer se skrbstvena opravila prenesejo na ženske migrantke, ki delo velikokrat opravijo v območju »sive ekonomije«. Plačna vrzel se je od leta 2010 do leta 2018 povečala na 8,7 % (v EU 16 %). Tako so, na primer, moški v finančnih in zavarovalniških dejavnostih za 24,5 % bolje plačani od žensk. Podobno je tudi v dejavnostih zdravstva in socialnega skrbstva ter v izobraževanju.

Plačna vrzel ima še eno negativno plat. Zaradi nižjih dohodkov v času aktivne zaposlenosti, prejmejo ženske nižje pokojnine, zaradi česar se revščina feminizira. Pokojninska vrzel med upokojenci in upokojenkami znaša že 24 % in »vsaka tretja ženska nad 70 letom starosti živi v revščini«. Zelo se povečuje tudi število žensk nad 65 letom, ki se zatečejo v okrilje materinskih domov zaradi različnih stisk, od socialnih do nasilja v družini.

Indeks enakosti spolov je izračunan na podlagi 31 kazalnikov na šestih momentih človeškega življenja: gre za moment zdravja, denarja, dela, časa, moči in znanja. Moment znanja je edini, v katerem je Slovenija pod povprečjem EU. Poročilo o razvoju 2020 ugotavlja, da na to »vpliva predvsem velika razlika v deležu vpisanih v terciarne programe izobraževanja, kar je povezano z vztrajnimi stereotipi o manjvrednosti žensk in ženskega dela.« Tako je leta 2019 imelo terciarno izobrazbo 55,3 % žensk v starostni skupini 30-34 in le 33,9 % moških. Kljub temu so ženske v slabšem položaju na trgu dela.

Na tem področju imamo kar nekaj normativnih in strateških dokumentov, na primer Zakon o enakih možnostih žensk in moških iz leta 2002 (ki je veliko prispeval k rasti števila žensk na odločevalskih položajih) ter Zakon o varstvu pred diskriminacijo iz leta 2016. Slovenija je pristopila h Konvenciji Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (Istanbulski konvenciji). Enakost spolov je prioriteta vsebine slovenskega mednarodnega razvojnega sodelovanja, ki je med leti 2017-2020 podprlo vrsto projektov na Zahodnem Balkanu in v Subsaharski Afriki za ekonomsko opolnomočenje in neodvisnost žensk.

Pred nami je pomembno obdobje, saj sta v letu 2020 v pripravi nacionalni program za enakost spolov in nacionalni program preprečevanja nasilja v družini in nasilja nad ženskami za obdobje 2020-2025.

Priporočila za dosego cilja

- Oblikovanje mehanizma dodatka za skrbstveno delo.
- Oblikovanje nacionalnega programa ozaveščanja in izobraževanja ključnih akterjev o spolnih stereotipih in pomenu enakosti spolov.

- Okrepitev nadzora izvajanja zaščitne in spodbujevalne zakonodaje.
- Proaktivna vključitev civilne družbe v procese priprave nacionalnih programov in načrtov.

Cilj 6. Vsem zagotoviti dostop do vode in sanitarne ureditve ter poskrbeti za trajnostno gospodarjenje z vodnimi viri

Zagotavljanje in ohranjanje visoko kakovostne pitne vode ima v Sloveniji poseben pomen. Tako smo v letu 2016 v Ustavo Republike Slovenije vpisali pravico do pitne vode. S tem smo v slovenski pravni red na najvišji ravni prenesli odločitev Generalne skupščine Združenih narodov iz leta 2010, ko je opredelila pravico do vode kot temeljno človekovo pravico. 70.a člen Ustave določa, da ima vsakdo pravico do pitne vode, da so vodni viri javno dobro v upravljanju države ter da služijo prednostno in trajnostno oskrbi prebivalstva s pitno vodo in z vodo za oskrbo gospodinjstev ter v tem delu niso tržno blago. V Ustavi je odslej zapisano tudi, da oskrbo prebivalstva s pitno vodo zagotavlja država preko samoupravnih lokalnih skupnosti neposredno in neprofitno.

Po podatkih SURS je bilo iz industrijskih dejavnosti »v letu 2018 izpuščenih 780 milijonov m³ odpadne vode, kar je 27 milijonov m³ (ali 3,6 %) več kot v letu 2017. Večina te vode, 707 milijonov m³, je bila le toplotno onesnažena. Od preostalih 73 milijonov m³ odpadne vode je bilo pred izpustom prečiščenih 24 milijonov m³, preostalih 49 milijonov m³ ni bilo prečiščenih.

Industrijska podjetja so v letu 2018 prečistila 24,2 milijona m³ odpadne vode. Največ te vode, 9,4 milijona m³, so prečistila mehansko-kemično-biološko, 6,4 milijona m³ je bilo prečiščene mehansko-kemično, 5,8 milijona m³ mehansko, 1,1 milijona m³ mehansko-biološko, 1 milijon m³ pa biološko. Preostala odpadna voda je bila pred izpustom prečiščena po drugih postopkih prečiščevanja.«²⁰ To pomeni, da je delež neprečiščene odpadne vode še zmeraj visok, okoli 67 %.

Delež prebivalstva, ki v svojem gospodinjstvu nima osnovne sanitarne opreme (kadi ali prhe, stranišča na izplakovanje) je izjemno nizek, 0,1 %. Na drugi strani je delež prebivalcev, priključenih na komunalne čistilne naprave z vsaj sekundarno stopnjo čiščenja, tj. na naprave, v katerih se komunalna odpadna voda čisti vsaj po postopku sekundarnega čiščenja, lahko pa tudi po postopku terciarnega čiščenja, v letu 2017 dosegel 67,7 %.

Pomemben je tudi kazalnik vsebnosti hranil v rekah. »Presežki hranil v rekah vodijo v okrnitev normalnega delovanja ekosistema, zmanjšano biodiverzitetu ter eutrofikacijo, ki je problematična predvsem v stoječih ali počasi tekočih vodah.« Na primer, visoke vsebnosti nitrata pomenijo tveganje tudi za kakovost virov pitne vode, ki pri vsebnosti nitrata nad 10 mg NO₃-N/L za rabo ni več ustrezna. V letu 2019 so bile povprečne vrednosti nitrata v porečjih Drave, Save, Soče in jadranskih rekah v okvirih naravnega ozadja, višje so le v porečju Mure.²¹

Priporočila za doseg cilja

- Oblikovati aktivno politiko prilagajanja na podnebne spremembe za zadrževanje vode za potrebe polnjenja vodonosnikov.
- Povečanje deleža prečiščenih odpadnih voda iz industrije in deleža gospodinjstev, priključenih na komunalne čistilne naprave.
- Spodbujanje izgradnje decentraliziranih bioloških čistilnih naprav za manjša naselja.

²⁰ <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8383>, dostop september 2020

²¹ <http://kazalci.arso.gov.si/sl/content/hranila-biokemijska-potreba-po-kisiku-v-rekah-4?tid=16>, dostop september 2019

Cilj 7. Vsem zagotoviti dostop do cenovno sprejemljivih, zanesljivih, trajnostnih in sodobnih virov energije

Na področju zagotavljanja dostopa do cenovno sprejemljivih in trajnostnih virov energije lahko pogledamo tri vsebine: kolikšen je delež obnovljivih virov energije (OVE), koliko znašajo subvencije rabi fosilnih goriv in kolikšen delež gospodinjstev se sooča z energetske revščino.

Delež OVE v končni rabi energije v Sloveniji je 21,1 % - do leta 2020 bi kot članica EU morali doseči 25 %. Od tega trdna biomasa in hidroenergija tvorita v strukturi OVE 84 % (v EU 59 %).

Kazalci okolja ugotavljajo, da se je struktura subvencij, ki niso v skladu s cilji zmanjševanja emisij TGP, v zadnjih 10 letih močno spremenila. »Za leto 2017 znaša ocenjena vrednost subvencij 135,2 mio EUR. Od tega je 53,52 mio EUR (40 %) delnih vračil trošarine na dizelsko gorivo za komercialni namen, 42,13 mio EUR (31 %) oprostitev plačil trošarine pri proizvodnji električne energije in toplote, 21,13 mio EUR (16 %) delnega vračila trošarine za uporabo kmetijske mehanizacije ter 18,45 mio EUR (14 %) delnega vračila trošarine v industriji (gradbeništvo).« V letu 2019 je bilo po podatkih Portala Energetika Ministrstva za infrastrukturo izplačanih 26,99 milijonov EUR za subvencionirano proizvodnjo električne energije upravljalcem naprav na fosilna goriva. Izplačana sredstva za podpore vključujejo obratovalne podpore kot finančne pomoči za tekoče poslovanje. Po podatkih UMAR bi se naj skupni znesek podpor za OVE v letu 2019 znižal na 96 milijonov EUR. Za subvencioniranje fosilnih goriv po podatkih OECD smo v Evropski uniji v letu 2013 porabili 39 milijard EUR oziroma 603 EUR na prebivalca.²²

Četudi nimamo splošno sprejete definicije energetske revščine, so energetske revna tista gospodinjstva, ki si ne morejo zagotoviti primerno toplega stanovanja in drugih energetskih storitev, oziroma zanje porabijo več kot 10 % svojih prihodkov. Gospodinjstva z najnižjimi dohodki so za energijo v stanovanju v Sloveniji namenila kar 17,7 % svojih prihodkov. Vsa poročila, skladno z ugotovitvami ob pripravi celovitega nacionalnega energetskega in podnebne načrta, ugotavljajo, da bomo morali razviti niz ukrepov za preprečevanje učinkov energetske-podnebnе politike na najranljivejši del prebivalstva.

V letu 2020 se je z nastopom nove vlade okrepil diskurz zagovornikov nujnosti izgradnje II. bloka jedrske elektrarne. Gre za investicijo med 6 in 10 ali celo več milijard EUR. Diskurz se z močno komunikacijsko podporo uspešno prebija do splošne javnosti. Dejanska razprava o smotrnosti takšnih naložb bi bila nujna. Še toliko bolj, če se spomnimo posledic vsiljene in izsiljene gradnje TEŠ 6.

Priporočila za doseg cilja

- Ustvariti družbeni konsenz o stvarnosti podnebnih sprememb in potrebnih ukrepih za preprečevanje, zmanjšanje in omilitev posledic podnebnih sprememb.
- Razviti mehanizme socialne države za preprečevanje energetske revščine.
- Zavrniti zahteve po izgradnji nove jedrske elektrarne v Slovenije – višina investicije je že sama po sebi kazalnik gospodarske, socialne in energetske nevzdržnosti takšnega objekta.
- Okrepiti mehanizme izgradnje dodatnih kapacitet za uporabo OVE.

²² Evropski parlament, Fossil Fuel Subsidies, Marec 2017

Cilj 8. Spodbujati trajnostno, vključujočo in vzdržno gospodarsko rast, polno in produktivno zaposlenost ter dostojno delo za vse

Z epidemijo COVID-19 so se gospodarske in zaposlitvene razmere izjemno spremenile. Po podatkih Statističnega urada RS je bil realni BDP v drugem letošnjem četrtletju nižji za 13 % kot v enakem obdobju leta 2019. UMAR je v komentarju podatkov o gospodarski rasti v 2. četrtletju 2020 konec avgusta 2020 zapisal: »Trenutne razmere bodo kot posledica nujnih zaščitnih ukrepov močno vplivale na zmanjšanje gospodarske aktivnosti, hkrati pa so tudi pokazale, da je Slovenija na nekaterih področjih, kjer v preteklih letih ni sprejela ustreznih ukrepov ali je napredovala prepočasi, v času epidemije še ranljivejša (med njimi velik delež prekarnih zaposlitev, sistemska neurejenost dolgotrajne oskrbe, čakalne dobe v zdravstvu, pomanjkanje digitalnih spretnosti prebivalstva, administrativne ovire in dolgotrajnost nekaterih postopkov).

Kratkoročno so absolutna prioriteta ukrepi za podporo delovanju zdravstvenega sistema, na gospodarskem področju pa ukrepi za blaženje posledic epidemije, ki bodo podprli podjetja in prebivalstvo pri premoščanju likvidnostnih težav zaradi izpada prihodkov in v največji možni meri zagotovili ohranjanje delovnih mest in družbenih potencialov. Ukrepe za postopen zagon gospodarstva ter stabilizacijo gospodarskega in socialnega položaja pa je treba oblikovati tako, da bodo čim bolj usmerjeni tudi v reševanje ključnih razvojnih izzivov Slovenije«.

S kazalnikom »mladi, ki niso niti delovno aktivni niti vključeni v izobraževanje ali usposabljanje« prikažemo delež oseb, starih 15–24 let, ki niso vključeni niti v formalno ali neformalno izobraževanje niti niso delovno aktivni, med vsemi mladimi v starostni skupini 15–24 let. Teh je v Sloveniji približno 6,6 %, kar je pod povprečjem EU.

Tako vladno kot nevladno poročilo ugotavljata manko na strateški ravni za spodbujanje družbeno odgovornega ravnanja podjetij in drugih organizacij. Novembra 2018 je bil sprejet Nacionalni akcijski načrt Republike Slovenije za spoštovanje človekovih pravic v gospodarstvu. Prednostne naloge iz Nacionalnega akcijskega načrta so: promocija enakih možnosti, varstvo temeljnih delavskih pravic (prekarno delo), varstvo okolja in trajnostni razvoj, preprečevanje trgovine z ljudmi ter razvoj obveze skrbnega pregleda spoštovanja človekovih pravic. Do danes je 12 slovenskih podjetij podpisalo zavezo k spoštovanju človekovih pravic v svojem delovanju.

Priporočila za doseg cilja

1. Sprejem zakonodaje za preprečevanje prekarne delo.
2. Priprava prve nacionalne strategije za družbeno odgovorna podjetja ter nacionalni akcijski načrt za njeno izvajanje.
3. Promocija in izobraževanje podjetij za podporo izvajanju zavez, ki izhajajo iz Nacionalnega akcijskega načrta in zaveze za izvajanje Smernic OZN za spoštovanje človekovih pravic v gospodarstvu.
4. Nadomestiti BDP z bolj kvalitativnimi oblikami kazalnikov, ki dajejo odgovore na vprašanja.

Cilj 9. Zgraditi vzdržljivo infrastrukturo, spodbujati vključujočo in trajnostno industrializacijo ter pospeševati inovacije

Evropska komisija je junija 2020 objavila najnovejši indeks digitalnega gospodarstva in družbe (DESI), na katerem se Slovenija uvršča na 16. mesto. Poročilo UMAR o razvoju 2020 ugotavlja, da je Slovenija v preteklih letih po indeksu digitalnega gospodarstva in družbe napredovala s podobnim tempom kot EU, njena uvrstitev v sredino držav EU je tako ostajala dokaj nespremenjena. UMAR pri tem izpostavlja zelo skromne spremembe na področju digitalnih spretnosti prebivalstva, po katerih se Slovenija nahaja pod povprečjem EU (na 17. mestu).

Vlada v drugem prostovoljnem nacionalnem pregledu uresničevanja ciljev trajnostnega razvoja v sklopu 4. razvojnega cilja ugotavlja, da imamo v Sloveniji slabo razvite digitalne veščine pri odraslih, še posebej med nižje izobraženimi in starejšimi.

Poleg povečanja investicij v raziskovalno-razvojno dejavnost, moramo v Sloveniji še posebno pozornost nameniti povečevanju naše učinkovitosti pri oblikovanju tkim. pametnih rešitev v smeri izboljšanja okoljskega odtisa Slovenije. To lahko dosežemo z zapiranjem snovnih tokov v industriji, oblikovanjem trajnostne infrastrukture in mehanizmov za upravljanje z vsemi oblikami emisij, z izgradnjo pametnih mest, z uvajanjem rešitev trajnostne mobilnosti in spodbujanjem trajnostnih oblik potovanja za kar potrebujemo močen, potrebam prilagojen javni transport, ki prispeva k razogljičenju slovenske družbe.

Priporočila za dosego cilja

V prenovljeno strategijo za digitalizacijo Slovenije vključiti naslednje, finančno podprte ukrepe:²³

- krepitev neformalnega učenja e-veščin, digitalnega opismenjevanja in odgovorne uporabe tehnologij med prebivalci Slovenije;
- razvoj prosto dostopnih odprto kodnih in različnim družbenim skupinam prilagojenih digitalnih storitev za prijaznejše življenje v obdobjih fizične distance;
- celostna digitalizacija storitev javnega sektorja za poslovanje z državljani;
- okrepljeno strateško načrtovanje z doslednim upoštevanjem standardov participativne demokracije, ki bo izboljšalo skladnost in izvedljivost strateških dokumentov države Slovenije na področju digitalizacije.

²³ Priporočila Mreže NVO za vključujočo informacijsko družbo

Cilj 10. Zmanjšati neenakosti znotraj držav in med njimi

Od leta 1980 je odstotek najpremožnejših na svetu pridobil dvakrat več bogastva kot najrevnejša polovica svetovnega prebivalstva.

Neenakosti pa se ne kažejo samo v bogastvu, ampak gre tudi za neenakost med spoloma in diskriminacijo. Gre za ovire, ki ljudem onemogočajo izražanje mnenj in skupinam odrekajo socialno varstvo, gre za nepravilne priložnosti za najbolj ranljive ter za neenakomerne vplive podnebnih sprememb. Najrevnejši prebivalci nosijo največje posledice našega okolju škodljivega gospodarskega sistema.

Okoljske koristi in bremena morajo biti pravično porazdeljene. Nosilci politične ali gospodarske moči še vedno izkoriščajo Zemljine vire na račun najrevnejših skupnosti. Najrevnejši so pogosto najbolj izpostavljeni, saj živijo na okoljsko najbolj degradiranih in zdravju škodljivih območjih. Posledice podnebnih sprememb pogosto najbolj prizadenejo tiste, ki povzročajo najmanj izpustov toplogrednih plinov.

Dostojno življenje za vse je odgovornost in zaveza celotne družbe ter izhaja iz spoštovanja človekove integritete. Odvisno je od dohodka in premoženja posameznikov ali gospodinjstev ter dostopa do izobrazbe, zdravstva, primerne življenjskega okolja, kakovostne hrane, energije, čistega okolja in osebne varnosti. Slovenija je med državami z nizko dohodkovno neenakostjo in relativno nizko stopnjo tveganja revščine; sorazmerno visoka je tudi učinkovitost socialnih transferjev. Ker se tehnološki napredek in demografske ter podnebne spremembe stopnjujejo, je ohranjanje dostojnega življenja za vse izziv.

Ženske predstavljajo 40 % svetovne delovne sile, vendar so pogosto ujete v nestabilnih delovnih mestih, ki so slabše plačana, ne zagotavljajo zadostne socialne varnosti in ponujajo malo možnosti za nadaljnje izobraževanje ter napredovanje. Ženske se še vedno soočajo z veliko nižjimi stopnjami zaposlenosti v primerjavi z moškimi, prav tako pa so za opravljeno delo slabše plačane. Zaradi nižjega deleža poslank v primerjavi s prejšnjo sestavo Državnega zbora se je poslabšal indeks enakosti spolov na področju moči. Ostaja še razlika na področju znanja, kjer je Slovenija pod povprečjem EU. Poročilo o razvoju 2020 ugotavlja, da na to »vpliva predvsem velika razlika v deležu vpisanih v terciarne programe izobraževanja, kar je povezano z vztrajnimi stereotipi o manjvrednosti žensk in ženskega dela.«²⁴

21–32 bilijonov ameriških dolarjev je parkiranih davčnih oazah, večinoma gre za neobdavčena sredstva. Vso to bogastvo je skoncentrirano v lastništvu 10 milijonov najbogatejših ljudi. Zaradi davčnih oaz je neenakost celo višja, kot jo izmerijo ekonomisti. Ta davčna konkurenca zelo slabo vpliva na davčne sisteme po vsem svetu z učinkom znižanja davčnih stopenj za bogatejše in zvišanje davčnih stopenj za najrevnejše.

Drugi vir neenakosti je pa zagotavljanje anonimnosti lastništva v davčnih oazah. Medtem ko bogati plenijo v državah v razvoju in si kopičijo bogastvo v davčnih oazah v anonimnosti, se tako izogibajo plačilu davkov.

Ta »legaliziran« kriminal povzroča še večjo koncentracijo bogastva in posledično politične moči. V tem začaranem krogu pa sistem povzroča vse večje neenakosti.

²⁴ UMAR, Poročilo o razvoju 2020, Indeks enakosti spolov 3.2, str. 120, Ljubljana, 2020

Poskusi države, da bi se spopadla z neenakostmi, so pogosto nezadostni. Organizacije civilne družbe so postale glavni nosilec storitev zagotavljanja pomoči in zagovarjanja človekovih pravic. Uspešne akcije civilne družbe lahko prispevajo k zmanjšanju družbenih neenakosti na več načinov:

- zagotavljanje osnovnih storitev in zaščita ter spodbujanje človekovih pravic;
- spodbujanje vlad k sprejetju zakonodaj, ki si prizadevajo za spodbujanje enakosti;
- spremljanje stanja neenakosti v državi, posledic in učinkov neenakosti ter uporaba teh podatkov za obveščanje o trenutnih intervencijah;
- zbiranje in analiza podatkov.

Med drugim civilna družba igra ključno vlogo pri pojasnjevanju in opozarjanju na neenakosti. Neenakosti ne bodo privedle do družbene mobilizacije in reševanja problema, če v širši družbi niso razumljene kot resne ter nepravilne. Vloga NVO je, da jasno in nazorno pojasnjuje ter opozarja na neenakosti in na njihove posledice.

Med korona krizo je prišla vloga NVO toliko bolj do izraza, predvsem na področju boja proti neenakostim. Organizacije civilne družbe zagotavljajo pomembno pomoč; na primer pomoč žrtvam različnih zlorab v družinah (ki so ostale v karanteni), pomoč pri razdeljevanju živil in tudi psihosocialno pomoč ljudem, ki živijo na robu družbe.

Pandemija je razkrila sistemske pomanjkljivosti in izpostavila drastično neenakost v našem globalnem neoliberalnem sistemu. Tako je na primer privilegirana manjšina svetovnega prebivalstva lahko delala od doma, medtem ko je večina delavcev tvegala svoje zdravje in zdravje svojih družin, da so lahko preživeli svoje družine. Revni najbolj trpijo zaradi pandemije COVID-19. Medtem ko se bogati lahko izolirajo v udobju, se delovni ljudje brez prihrankov soočajo z izbiro med tveganjem življenja na nevarnih delovnih mestih ali ogroženostjo zaradi pomanjkanja dohodka.

Virus je razkril bistveno pomanjkljivost premalo plačanih položajev v sektorju zdravstva in proizvodnje hrane. Te socialno-ekonomske učinke še bolj občutijo ženske, ki predstavljajo večino delovne sile v teh sektorjih in je zanje bolj verjetno, da bodo tudi doma dodatno opravljale neplačano gospodinjsko ter skrbstveno delo.

Neenakost med prebivalci se je posebej pokazala ravno v času epidemije, ko se je uvajal sistem šolanja na domu. Pri tem so se pokazale velike razlike med tistimi, ki imajo vsaj osnovne računalniške kompetence in kompetence uporabe svetovnega spleta, ter tistimi, ki teh nimajo. Prav tako je velika razlika med usposobljenostjo staršev za pomoč otrokom pri učenju od doma. Veliko staršev ni imelo niti časa niti niso primerno usposobljeni za pomoč otrokom pri šolanju doma. Starši, ki delajo v industriji, so po večini z nižjo izobrazbo in težje pomagajo svojim otrokom pri učenju. Med drugim pa so ti starši v večini še vedno nemoteno opravljali svoje delo in tudi niso imeli dovolj časa za pomoč otrokom pri šolanju na daljavo. Ravno tukaj so se pokazale neenakosti med otroci, ki jim je bila doma zagotovljena podpora, in tistimi, ki tega niso imeli.

V času COVID-19 krize smo bili tudi priča zelo povečanem deležu nasilja v družini, katerega žrtve so v večini ženske in otroci.

Priporočila za doseg cilja

- Treba je hkrati obravnavati ekonomske, socialne in kulturne dejavnike, ki povzročajo neenakosti ter poglobljajo revščino. Da bi imeli vsi ljudje dostojno življenje, je pomembno tudi, da se oblikujejo in spodbujajo dejavnosti, usmerjene v obvladovanje revščine.

- Da bi zagotovili enak dostop do zdravstva, izobraževanja in socialnega varstva, potrebujemo progresivne davke ter ukinitve davčnih oaz. Prenehati moramo s subvencioniranjem umazanih industrij, ki temeljijo na fosilnih gorivih.
- Končati moramo z otroškim delom, nasiljem nad ženskami in dekleti. Potrebujemo pregledne politične procese, ki dajejo moč vsem, povsod. Za miren svet potrebujemo enakovreden svet.
- Brez zmanjšanja neenakosti ni mogoče doseči nobenega cilja trajnostnega razvoja. Okrepiti in spodbujati moramo socialno, kulturno, gospodarsko ter politično vključenost vseh – zlasti žensk, otrok in manjšin. Poskrbeti moramo za enake možnosti in javne naložbe v osnovne storitve ter sisteme socialnega varstva, podnebne pravičnosti in davčne pravičnosti. Spodbujati moramo varne, redne in odgovorne migracije ter mobilnost ljudi in odpravljati vse oblike diskriminacije žensk ter deklet.
- Nujna je uvedba temeljnega standarda, kjer bo imel vsak šolajoči otrok dostop do interneta in ustrezno računalniško opremo. Med epidemijo COVID-19 smo prepoznali številne sistemske napake, ki povzročajo neenakosti pri dostopnosti ustreznega izobraževanja. Vlada mora vsem zagotoviti enake izobraževalne možnosti, kar v prvi vrsti pomeni, da morajo zagotoviti ustrezno računalniško opremo in dostopnost do interneta.

Cilj 11. Poskrbeti za odprta, varna, vzdržljiva in trajnostna mesta in naselja

Slovenski model razpršene poselitve je sam po sebi indikator nesmotrnega načrtovanja in pomanjkanja strateške previdnosti ter realne (ne)moči javnega interesa. Čeprav se prebivalci Slovenije v veliki meri počutimo varne in nediskriminirane v svojem lokalnem okolju, se soočamo, če izpostavimo le promet, z modelom poselitve in prostorske distribuiranosti delovnih mest, s pomanjkanjem kakovostnega javnega potniškega prometa, šibko infrastrukturo za medmestno in medkrajevno kolesarjenje, veliko odvisnostjo od osebnega avtomobila ter izpostavljenostjo ekonomsko šibkejših delov prebivalcev, ki za transportne stroške porabijo nesorazmerno velika sredstva.

Visoke cene in pomanjkanje stanovanj generirata problem suburbanizacije, s čimer se prometne zagate samo še povečujejo. Promet in individualna kurišča (zaradi manka sistemov daljinskega ogrevanja) povzročajo stanje, da je skoraj petina prebivalstva izpostavljena onesnaženju z najmanjšimi trdnimi delci (PM₁₀ in PM_{2,5}). Odgovor na takšno stanje dodatno otežuje šibka izvršna zmogljivost javnega sektorja, ki se sam sooča s fragmentacijo in pomanjkanjem človeških ter finančnih virov.

Stopnja recikliranja se približuje 60 %, kar je relativno dober rezultat. Vendar smo priča precejšnjim težavam delovanja sistema zbiranja, predelave, reciklaže in odlaganja odpadkov, predvsem na področju odpadne embalaže (šibko uveljavljanje načela razširjene odgovornosti proizvajalcev) in muljev iz čistilnih naprav (nimamo tehnične rešitve doma, odvisnost od izvoza).

Po kazalnikih okolja ima 15 % gospodinjstev težave s hrupom, ki prihaja od sosedov ali z ulice (promet, tovarne, podjetja itd.).

Tudi na tem področju potrebujemo okrepljeno delovanje v smeri vzpostavljanja izgradnje modelov trajnostne mobilnosti, kakovostnega javnega prostora in zelenih sistemov mest.

Posebno presečno področje predstavlja stanovanjska problematika (premalo najemniških stanovanj, predraga stanovanja), ki generira veliko težav in tudi postavlja pod vprašaj pripravljenost spoštovanja načel medgeneracijskega spoštovanja in socialne kohezije.

Priporočila za doseg cilja

- Krepitev delovanja Eko sklada na področjih prometa in lokalne energetike.
- Preoblikovanje nacionalne stanovanjske politike v proaktivno izgradnjo najemniških stanovanj
- Davčne spodbude finančnim institucijam (banke, zavarovalnice) za investiranje v izgradnjo najemniških stanovanj.
- Spodbujanje lokalnega aerobnega kompostiranja z intenzivnimi programi izločanja in predelave biorazgradljivih odpadkov na lokalni ravni.
- Zaostritev spoštovanja načela razširjene odgovornosti proizvajalcev za ureditev problema neprevzemanja dela odpadne embalaže kot spodbuda za trajnostno preoblikovanje proizvodov.

Cilj 12. Zagotoviti trajnostne načine proizvodnje in porabe

Poraba materiala po vsem svetu se zelo hitro povečuje, kar ogroža doseganje 12. cilja trajnostnega razvoja. Trenutne materialne potrebe vodijo do prekomernega izkoriščanja virov.

Eden največjih svetovnih izzivov je povezovanje okoljske trajnosti z gospodarsko rastjo in blaginjo na način, da se naredi več z manj. Za spodbujanje trajnostnih vzorcev porabe in proizvodnje ter za prehod k bolj zelenemu in socialno vključujočemu svetovnemu gospodarstvu je treba razvezati gospodarsko rast od izkoriščanja okolja ter povečati snovno učinkovitost naše družbe. Slovenija je na področju snovne produktivnosti (razmerje med bruto domačim proizvodom ter porabljenimi surovinami in materiali) pod povprečjem EU.

Da bi dosegli trajnostni razvoj, moramo nujno zmanjšati svoj ekološki odtis s spremembo načina proizvodnje in porabe dobrin ter virov.

Zagotavljanje trajnostne porabe in proizvodnih praks nujno pomeni spoštovanje biofizičnih meja planeta ter znižanje trenutnih svetovnih stopenj porabe, da bi ustrezali biofizični zmoglosti proizvodnje ekosistemskih storitev in koristi.

Svetovno prebivalstvo bo še naprej raslo, srednji razred naj bi do leta 2030 dosegel pet milijard, številne države v razvoju pa bodo iskale pot k večji blaginji. To pomeni ogromen pritisk na naše okolje in na vire, ki jih bomo vedno težje pridobili.

Zaradi negotovosti glede prihodnje razpoložljivosti in dostopnosti surovin si mnoge države prizadevajo zagotoviti dolgoročen nadzor nad viri, ki so velikokrat v državah globalnega Juga. V iskanju stabilnosti pogojev delovanja se mnoge multinacionalke in večja podjetja zanimajo za prehod na trajnostno rabo virov ter proizvodnjo, vendar je treba te prakse v večji meri razširiti tudi med manjša in srednja podjetja.

Pandemija je samo še dodatno izkazala današnjo ranljivost globalnih proizvodnih in trgovinskih verig. 12. cilj trajnostnega razvoja spodbuja krožno gospodarstvo, socialne inovacije, nove koncepte zelene mobilnosti in delitve gospodarstva, kar bo prispevalo k spreminjanju vzorcev porabe ter proizvodnje, reševanju visoke brezposelnosti mladih in visokega ogljičnega odtisa ter vprašanj, ki se pojavljajo v zvezi s staranjem in hitro rastočo populacijo.

Vzporedno je ideja o krožnem gospodarstvu kot alternativnem gospodarskem okviru v zadnjih nekaj letih vse pomembnejša, prav tako pa se kaže kot pristop za doseganje lokalne, nacionalne in globalne trajnosti. To naraščajoče zanimanje izkazujejo številni akterji, vključno z vladami, mesti in ne nazadnje veliko velikimi multinacionalnimi podjetji, ki aktivno raziskujejo načine za prehod k praksam krožnega gospodarstva.

Razlogi za prehod v krožno gospodarstvo, ki je temeljna sestavina zelenega gospodarstva, je prepoznavnost, da so temelji novega modela bolj konkurenčnega gospodarstva, t. i. zelenega gospodarstva, trajnostna raba in proizvodnja, zelena rast ter nizkoogljično gospodarstvo in učinkovita raba virov. Takšen prehod pomeni nove izzive in priložnosti za preobrazbo gospodarstva ter ustvarjanje novih in trajnostnih konkurenčnih prednosti tako za evropski prostor kot za Slovenijo.

V prihodnjem večletnem finančnem okviru EU za obdobje 2020–2027 bosta varovanje okolja in trajnostna raba virov okoljska izziva, ki bosta ključnega pomena za ohranjanje blaginje ter kakovosti življenja v regiji. NVO imajo ključno vlogo pri izvajanju razvojnih ciljev:

- ozaveščajo in mobilizirajo;
- gradijo zmogljivosti;
- načrtujejo in izvajajo projekte;
- spremljajo trende;
- zbirajo podatke;
- zagotavljajo tehnično strokovno znanje.

NVO z zaskrbljenostjo opažajo krčenje prostora civilne družbe in pozivajo k večji politični ter finančni podpori za sodelovanje civilne družbe na vseh ravneh in stopnjah izvajanja ter pregleda, da bi povečali možnosti za uspešno uresničevanje ciljev.

Pri izdelavi poročil o napredku pri izvajanju ciljev trajnostnega razvoja NVO spodbujajo, je treba zagotoviti vključenost in sodelovanje ključnih civilnodružbenih skupin v vse faze priprave poročil.

V okviru 12. cilja trajnostnega razvoja in krožnega gospodarstva je mogoče opredeliti več potencialno plodnih področij za sodelovanje NVO – ozaveščanje in izobraževanje javnosti, spodbujanje iskanja in rabe trajnostnih rešitev, zagovarjanje trajnostnih rešitev na področjih vsakdanjega življenja, kritične presoje obstoječega modela subvencioniranja netrajnostnih praks in tako naprej.

Civilna družba mora sodelovati na medvladnih zasedanjih in pogajanjih o izvajanju ukrepov za doseganje ciljev trajnostnega razvoja. Prav tako je treba zagotoviti kakovostno in učinkovito podporno okolje na lokalni in nacionalni ravni, ki temelji na načelih vključevanja in sodelovanja.

S svojim angažiranjem civilna družba prispeva k oblikovanju celovitejših rešitev pri doseganju cilja trajnostne rabe virov.

Trenutna kriza je priložnost za globok in sistemski prehod k bolj trajnostnemu gospodarstvu, ki deluje tako za ljudi kot za planet. Vsekakor je bil to čas za nov razmislek in usmeritev k trajnostnemu načinu ravnanja z naravo. V tem času so prišle na plano tudi druge vrednote, ki niso povezane z materialnim imetjem, ampak so bolj povezane s kakovostjo bivanja in sobivanja z naravo ter drugimi bitji.

Pojav COVID-19 je poudaril odnos med ljudmi in naravo ter razkril temeljna načela kompromisov, s katerimi se dosledno srečujemo. Ne glede na »neomejenost« človeških potreb živimo na planetu omejenih zmogljivosti, kateremu moramo prilagoditi vzorce porabe in proizvodnje. COVID-19 je lahko katalizator za družbene spremembe. Svoje vzorce proizvodnje in potrošnje moramo bolje preusmeriti v bolj trajnostne prakse. Sedaj imamo priložnost, da spremenimo naše gospodarstvo in se usmerimo v gradnjo »drugačnega gospodarstva«. Bolje ko bomo upravljali z naravo in naravnimi viri, boljše bomo poskrbeli za zdravje ljudi. Na te vzorce pa ne smemo pozabiti, ko bomo dosegli raven rasti, ki je bila pred COVID-19 krizo.

Priporočila za doseg ciljev:

- Gospodarska rast mora biti vključujoča in zelena ter mora temeljiti na visoki ravni inovativnosti.
- Trajnost javnega financiranja je pomemben del gospodarske stabilnosti, skupaj s podpornim institucionalnim okoljem.
- Za trajnostno doseganje ciljev so potrebne višje javne naložbe v raziskave in inovacije na področju zelenih, okolju prijaznih tehnologij.
- Prav tako je treba zagotoviti stalno in povezano podporo v vseh fazah rasti »zelenih« oziroma »krožnih« podjetij. To celovito podporo naj prevzame Podjetniški sklad RS, preko katerega naj Vlada RS zagotovi sistemsko finančno podporo in ne le preko posameznih

projektov, kot je to sedaj (v vrednosti 2–3 milijone evrov letno). Podjetniški sklad RS je državna institucija, ki z različnimi programi spodbuja podjetništvo. Zagotavlja od mikrokreditov do sofinanciranja prestrukturiranja poslovnih procesov. Ponuja različno pomoč gospodarstvu. V okviru programa P2 zagotavlja zagonska sredstva za inovativna podjetja, med katere spadajo tudi tkim. zelena podjetja. V tem programu je razpisanih zgolj dobra dva milijona evrov sredstev letno, kar ne zadošča za podporo enemu najhitreje rastočih in hkrati nujno potrebnih gospodarskih sektorjev.

- NVO predlagajo ustanovitev samostojnega programa za krožno gospodarstvo, ki bi celovito podprl takšna podjetja, od zagonskih sredstev in pomoči pri prestrukturiranju proizvodnih procesov k bolj trajnostno naravnanim, do svetovanja ter izobraževanja.

Cilj 13. Sprejeti nujne ukrepe za boj proti podnebnim spremembam in njihovim posledicam

Učinkovit način odstranjevanja strupenih odpadkov in preprečevanje onesnaževanja sta pomembna cilja za doseg 13. cilja trajnostnega razvoja. Pomembno je spodbujati industrijo, podjetja in potrošnike, da reciklirajo ter zmanjšajo odpadke, prav tako pa je tudi pomembno podpirati prehod k bolj trajnostnim vzorcem porabe. Razpolovitev svetovnih živilskih odpadkov na ravni prodajalcev in potrošnikov je ključna tudi za ustvarjanje učinkovitejših proizvodnih ter dobavnih verig.

Ravnanje z odpadki je na splošno dobro, vendar komunalne odpadne vode in vodne izgube še vedno vzbujajo zaskrbljenost. Trajnostne prometne povezave, zlasti železniške, niso dovolj razvite, da bi v celoti podpirale prehod na druge oblike prevoza, usmerjen v zmanjševanje izpustov ogljikovega dioksida, ali gospodarski razvoj manj razvitih regij. Vendar se naložbe v trajnostni promet povečujejo. Delež energije iz obnovljivih virov ostaja nizek. Staranje prebivalstva Slovenije pomeni, da so potrebne znatne naložbe za zmanjšanje pritiska na sistem zdravstvenega varstva in dolgotrajne oskrbe. Opuščanje premogovnikov in proizvodnje električne energije iz premoga je v zgodnji fazi.

V Sloveniji nastane letno dober milijon ton komunalnih odpadkov (odpadek iz gospodinjstva ali njemu po naravi ali sestavi podoben odpadek iz proizvodnje, trgovine, storitvene ali druge dejavnosti), od tega pa jih je bilo 71 % zbranih ločeno. Za primerjavo smo v letu 2002 ločeno zbrali zgolj 2 % odpadkov. Količina komunalnih odpadkov se letno poveča za 4 %.

Promet najbolj onesnažuje okolje, pri čemer je treba izpostaviti cestni motorni promet. Priča smo vedno večjemu naraščanju prometa in s tem vedno večje porabe fosilnih goriv, kar ima za posledico emisije velikih količin toplogrednih plinov v ozračje.

V Sloveniji je bilo registriranih 1.165.000 osebnih avtomobilov. Vsako leto se število registriranih avtomobilov poveča za 2–5 %. Število osebnih avtomobilov na hibridni pogon se je do konca leta 2019 povečalo za 48 % glede na leto 2018 in je preseglo število 6.800. Število električnih osebnih avtomobilov se je v 2019 glede na 2018 povečalo za 53 % in je doseglo skoraj 2.000. Naraščanje števila okolju prijaznih avtomobilov je sicer pozitiven trend, vendar število vseeno ne dosega novo registriranih avtomobilov na fosilna goriva.

Delež investicij za varstvo okolja se je do leta 2015 povečevalo in doseglo 1,15 % BDP, v letu 2018 pa se je ta delež zmanjšal na 0,52 % BDP. Tekoči izdatki za varovanje okolja so ostali na isti ravni kot leta 2015, in sicer 1,30 % BDP.

Vlada brez širše podpore ne more učinkovito obvladati onesnaževanja. Močna udeležba prebivalstva pri doseganju ciljev za zmanjšanje onesnaževanja je v javnosti v veliki meri prisotna. Spori v zvezi z javnimi interesi so uspešno pokazali, da lahko odgovorne NVO in javno izpostavljeni posamezniki povzročijo pomemben pritisk na onesnaževalne panoge.

NVO so eden izmed najučinkovitejših medijev za doseganje ljudi in imajo lahko pomembno vlogo pri varstvu okolja.

Temeljni cilj NVO je delovati kot katalizator pri doseganju lokalnih, nacionalnih in mednarodnih pobud ter sodelovanja skupnosti pri splošnem izboljšanju kakovosti življenja.

NVO lahko vladi pomagajo pridobiti ustrezne informacije za spodbujanje in olajšanje izvajanja večjih okoljskih programov. Okoljske NVO lahko igrajo ključno vlogo pri pomoči pri odpravljanju vrzeli z izvajanjem raziskav, krepitvi institucionalnih zmogljivosti in omogočanju neodvisnega dialoga s civilno družbo.

NVO si prizadevajo za boljšo družbo in ozaveščajo javnosti o aktualnih okoljskih vprašanjih ter rešitvah. Organizirajo seminarje, predavanja in razprave za spodbujanje okoljske ozaveščenosti. S svojim angažiranjem civilna družba prispeva k oblikovanju bolj celovitih rešitev pri doseganju cilja trajnostne rabe virov.

Zaradi zdravstvene krize COVID-19 so bila omejena potovanja in prišlo je do zmanjšanja obsega delovnih procesov v industriji. Zaradi tega je prišlo do zmanjšanja onesnaženosti zraka. Kljub vsemu zmanjšanja emisij zaradi gospodarske recesije ne smemo šteti kot koristnih.

Med epidemijo smo se morali prilagoditi in številne sestanke nadomestiti s spletnimi srečanji. Ugotovili smo tudi, da je veliko potovanj bilo nepotrebnih. V kolikor bomo to navado obdržali in zmanjšali število potovanj, lahko pozitivno prispevamo k zmanjševanju emisij, ki jih povzroča osebni promet.

Priporočila za dosego cilja

- NVO priporočajo večje javne investicije v razvoj javnega železniškega prometa, ki je okolju prijaznejše. Spremeniti je tudi potrebno sistem vozovnic. Le-te bi bilo potrebno poenotiti za celotno Slovenijo in mestni promet. Tako bi postal javni potniški promet zanimivejši in cenovno ugodnejši kot potovanje z avtomobilom. S tem pa bi občutno prispevali k zmanjševanju izpustov ogljikovega dioksida.
- Slovenija še nima oblikovane celostne strategije na področju podnebnih sprememb, ki bi zajela vse sektorje. Uporaba nizkoogljične energije je omejena. Izvajanje nizkoogljičnih projektov na področju prometa in proizvodnje električne energije je v zaostanku.

Nevladne organizacije predlagajo še:

- odpravo rabe premoga do leta 2030;
- čimprejšnjo odpravo vseh subvencij za fosilna goriva;
- okrepitev ukrepov na področju energetske učinkovitosti in energetskih prihrankov;
- pospešitev rabe razpršenih obnovljivih virov energije (predvsem sončne energije) tudi s podporo skupnostnih energetskih projektov;
- prehod na lokalno ekološko pridelano hrano, pretežno rastlinskega izvora.

Cilj 14. Ohranjati in vzdržno uporabljati oceane, morja in morske vire za trajnostni razvoj

Slovenija je pomorska država, ki je v preteklih letih izboljšala čiščenje odpadnih voda na Obali in tako prispevala k zmanjšanju problema eutrofikacije. Ostaja problem onesnaženosti s tributilkositrnimi spojinami, živim srebrom in odpadki. Ocena kemijskega stanja morja za leto 2019 prinaša oceno, da je živo srebro vzrok za slabo kemijsko stanje biota (školjke) na vseh merilnih mestih, kjer se je izvedla analiza. Poseben problem je podvodni hrup.

Monitoring kopalnih voda kaže, da je kakovost kopalnih voda obalnega morja odlična, kar Slovenijo postavlja med najboljše v EU.

Zaradi globalnih podnebnih sprememb se je v obdobju 1960-2015 srednja višina morja ob slovenski obali zvišala za 10 cm, v povprečju za 1,7 mm/leto oziroma v zadnjih 20 letih v povprečju 5 mm/leto, kar je hitreje od evropskega in globalnega trenda. V zadnjem času na višino morja vplivajo tudi vremenske razmere v regiji. Zato je potrebno prilagajanje varovalne infrastrukture za preprečitev vsakodnevnega poplavljanja najnižje ležečih predelov slovenske Obale.

Hkrati ugotavljamo slabšanje stanja habitatov in vrst v morju, kar je posledica človekovih dejavnosti.

Priporočila za dosego cilja

- Okrepiti regionalno povezovanje za preventivne ukrepe zaščite Jadranskega morja in Sredozemskega morja.
- Dodatno okrepiti dejavnosti varovanja habitatov in vrst v Jadranskem morju.

Cilj 15. Varovati in obnoviti kopenske ekosisteme ter spodbujati njihovo trajnostno rabo, trajnostno gospodariti z gozdovi, boriti se proti širjenju puščav, preprečiti degradacijo zemljišč in obrniti ta pojav ter preprečiti izgubo biotske raznovrstnosti

Natura 2000 območja so bila vzpostavljena leta 2004 in v letu 2016 dopolnjena. Obsegajo 7684 km² ali 37,90 % ozemlja Republike Slovenije. Natura 2000 območja so sestavni del ekološko pomembnih območij (EPO), t. j. območij pomembnih habitatnih tipov, njihovih delov ali večjih ekosistemskih enot, ki pomembno prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti. Ekološko pomembna območja pokrivajo 54,26 % ozemlja Republike Slovenije.

Po obdobju upadanja ekološkega odtisa se le-ta v zadnjih letih povečuje. Ekološki odtis izrazimo s tako imenovanimi globalnimi hektarji oziroma enotah biološko produktivne površine. To kaže na gospodarski razvoj ob razmeroma veliki porabi naravnih virov in onesnaževanju okolje, ugotavlja Poročilo o razvoju 2020. Posledično se povečuje tudi ekološki primanjkljaj.

Navkljub vsem ukrepom biotska raznovrstnost v Sloveniji dolgoročno upada. Spremembe rabe prostora, fragmentacija habitatov, intenzivnost kmetovanja, opuščanje rabe zemljišč, poseljevanje, promet, intenzivna raba gozdov so vse procesi, ki vplivajo na stanje biotske raznovrstnosti. Kar seveda pomeni, da sta v naših rokah in škarje in platno – s proaktivnimi politikami ohranjanja, varovanja naravnega okolja v Sloveniji lahko sami največ pripomoremo.

V zadnjem letu smo v času pandemije COVID-19 priča pritiskom na institucionalno varovanje okolja in narave ter poskusom krčenja prostorov civilne družbe s spremembami zakonodaje, ki določa postopke presojanja vplivov na okolje. Pod krinko gospodarskega interesa se poskuša zmanjšati standarde javnega nadzora nad kakovostjo presojanja vplivov na okolje in naravo v upravnih postopkih pridobivanja gradbenih dovoljenj. Poskus spremembe Zakona o varstvu okolja je tako leta 2020 zaustavilo Ustavno sodišče Republike Slovenije, ki je zadržalo izvajanje teh sprememb. Sedaj čakamo na odločitev o ustavnosti sprejetih določb.

Priporočila za dosego cilja

- Institucionalna krepitev naravovarstva v Sloveniji s preseganjem sektorskih omejitev.
- Vzpostavitev celovitega modela zagotavljanja skladnosti politik za trajnostni razvoj z namenom preprečevanja negativnih učinkov ukrepov različnih razvojnih politik.
- Opredelitev ekosistemskih storitev na ravni države.

Cilj 16. Spodbujati miroljubne in vključujoče družbe za trajnostni razvoj, vsem omogočiti dostop do pravnega varstva ter oblikovati učinkovite, odgovorne in odprte ustanove na vseh ravneh

Po mnenju Transparency International Slovenija na področju boja proti korupciji v zadnjih letih ne beleži bistvenega napredka. Potrebna je celovita prenova zakonodaje in povrnitev zaupanja v institucije sistema boja zoper korupcijo. Tako je Komisija za preprečevanje korupcije »zaradi notranjih sporov in neustreznega vodenja izgubila velik delež zaupanja javnosti. To se kaže v bistvenem padcu števila prijav na KPK, saj je s 1931 prejetih prijav v letu 2013 število v letu 2018 padlo na 541. Podoben padec zaupanja je zabeležil Eurobarometer, kjer bi prijavo KPK zaupalo le 27 % vprašanih, medtem ko je ta delež leta 2013 znašal 46 %.« Zato tudi ne čudijo podatki Eurobarometra, ki navaja, da je leta 2013 61 % vprašanih vedelo, kam prijaviti korupcijo, v letu 2019 pa je ta odstotek znašal le še 48 %.

Po desetletju upadanja zaupanja v javne institucije smo se v letih 2013-2015 dotaknili dna. Parlamentu je leta 2015 zaupalo 11 % prebivalcev, Vladi 16 %, lokalnim oblastem 27 % in političnim strankam le 6 % prebivalcev. Do leta 2019 smo bili priča povečevanju zaupanja v javne institucije, a je ta delež v vseh postavkah nižji od povprečja EU. V letu 2019 je parlamentu zaupalo 26 % prebivalcev, Vladi 31 %, lokalnim oblastem 46 % in političnim strankam že 14 % prebivalcev. Če bi se primerjali s skandinavskimi državami, bi videli kako velike so razlike v zaupanju.

Politična participacija mladih je po mnenju Mladinskega sveta šibka. »Oddaljenost od centrov moči in nenehno postavljanje v podrejen položaj pri mladih povzroča apatičnost, neodgovorno vedenje ter nekonstruktivno odzivanje na aktualne razmere.« Zato potrebujemo ozaveševalne, motivacijske in participativne kampanje na vseh ravneh, od lokalne do nacionalne.

A vseeno se Slovenija uvršča med najmirnejše države sveta, saj nas svetovni indeks miru uvršča na 8. mesto med 163 državami sveta.

Priporočila za dosego cilja

- Pripraviti in sprejeti potrebne spremembe protikorupcijske zakonodaje.
- Institucionalno okrepiti Komisijo za preprečevanje korupcije predvsem na področjih lobiranja, premoženjskih stanj in nasprotja interesov.
- Okrepiti dejavnosti ozaveščanja in izobraževanja o koruptivnih praksah in preventivnem ravnanju.
- Okrepiti protikoruptivne mehanizme v sistemih korporativnega upravljanja predvsem v podjetjih v javni oziroma državni lasti.
- Oblikovati in izvajati kampanje za politično participacijo mladih na vseh ravneh družbe.

Cilj 17. Okrepiti načine in sredstva za izvajanje ciljev ter oživiti globalno partnerstvo za trajnostni razvoj

Konkretni cilj trajnostnega razvoja 17.2 je, da morajo Vlade »poskrbeti, da bodo razvite države v celoti izpolnjevale zaveze glede uradne razvojne pomoči, med drugim zavezo mnogih razvitih držav doseči cilj 0,7 odstotka BND za uradno razvojno pomoč državam v razvoju in od 0,15 do 0,20 odstotka BND za uradno razvojno pomoč najmanj razvitim državam; donatorske države spodbujati, naj si določijo cilj najmanj 0,20 odstotka BND za uradno razvojno pomoč najmanj razvitim državam.« Na ravni Vlade ni posvetovalnega telesa za Agendo 2030 v obliki nacionalnega sveta za trajnostni razvoj.

Slovenija je za mednarodno razvojno sodelovanje v letu 2019 namenila 0,16 % bruto nacionalnega dohodka (BND), čeprav se je že pred petnajstimi leti zavezala, da bo do leta 2015 za razvojne projekte v državah globalnega Juga namenila 0,33 BND. V letu 2019 je Ministrstvo za zunanje zadeve pripravilo akcijski načrt o postopnem povečevanju deleža bruto nacionalnega dohodka za mednarodno razvojno sodelovanje. »Nacionalne zaveze Slovenije izhajajo iz njenega statusa razvite države, njenega članstva v OZN, EU in DAC (Odbor za razvojno pomoč OECD), hkrati pa je uresničevanje zavez tudi v njenem nacionalnem interesu, saj posledice neenakopravnega in neuravnoveženega razvoja ter humanitarnih kriz ogrožajo mir, stabilnost in varnost povsod po svetu.« Ta zaveza je v času pandemije COVID-19 samo še pridobila na teži. Sredstva za mednarodno razvojno sodelovanje in humanitarne pomoči so danes potrebna bolj kot kdaj koli prej.

Eurobarometer št. 494 (2019) ugotavlja, da 77 % Slovencev ocenjuje, da je pomoč ljudem v državah v razvoju pomembna (povprečje EU 28: 86 %), medtem ko se jih 74 % strinja, da je naslavljanje revščine v državah v razvoju tudi v lastnem interesu EU (povprečje EU 28: 79 %).

Pri nadgradnji slovenskega mehanizma izvajanja razvojnega sodelovanja je potrebno upoštevati ugotovitve na temo izvršne zmogljivosti, ki jasno pokažejo, da brez dodatnega investiranja v elemente izvršne zmogljivosti težko pričakujemo spremembe v kakovosti in učinkovitosti strateškega upravljanja države ter izvajanja programov in projektov mednarodnega razvojnega sodelovanja in humanitarne pomoči.

Slovenija je leta 2017 skladnost politik za razvoj določila kot eno od načel, ki usmerjajo mednarodno razvojno sodelovanje. S strategijo mednarodnega razvojnega sodelovanja iz leta 2018 je tudi določila konkretne ukrepe v podporo zagotavljanju skladnosti politik, in sicer letni pregled izbranega področja, določitev kontaktnih točk na ravni ministrstev, ozaveščanje in krepitev nacionalnega okvira spremljanja in zagotavljanja skladnosti politik za trajnostni razvoj. Pomembno vlogo bi morala imeti tudi celovita in sistematična analiza učinkov predpisov (RIA) in politik na javne finance, gospodarstvo, okolje in družbo kot celoto ter na partnerske države globalnega Juga. Za krepitev tega področja so nevladne organizacije ustanovile neformalno mrežo za skladnost politik za (trajnostni) razvoj.

Priporočila za dosego cilja

- Oblikovanje in imenovanje nacionalnega sveta za trajnostni razvoj.
- Sprejeti vladni akcijski načrt o postopnem povečevanju deleža bruto nacionalnega dohodka za mednarodno razvojno sodelovanje.
- Okrepiti institucionalne zmogljivosti Vlade za celovito izvajanje analize učinkov predpisov in politik.

Priporočila

Cilj 1. Odpraviti vse oblike revščine povsod po svetu

- Sprejem Zakona o dolgotrajni oskrbi.
- Ohranjanje vrednosti pokojnin z rednim usklajevanjem z rastjo plač.
- Preoblikovanje praga tveganja revščine ter krepitev instrumentov zagotavljanja varstvenih dodatkov.
- Krepitev aktivnih politik zaposlovanja, socialne aktivacije in socialnega vključevanja.
- Oblikovanje aktivne politike vključevanja otrok v predšolsko vzgojo.
- Oblikovanje in ustanovitev medresorske skupine za boj proti revščini, odprti za vse akterje na tem področju.
- Oblikovati nacionalni načrt za gradnjo najemnih stanovanj za mlade in preoblikovati obstoječi Stanovanjski sklad.

Cilj 2. Odpraviti lakoto, zagotoviti prehransko varnost in boljšo prehrano ter spodbujati trajnostno kmetijstvo

- Okrepiti mehanizme ozaveščanja prebivalstva o debelosti in prekomerni prehranjenosti.
- Spodbujanje aktivnega načina življenja z oblikovanjem podpornih struktur.
- Obdavčenje sladkih pijač.
- Spodbujanje dejavnosti za zmanjšanje nastajanja zavržene hrane s spreminjanjem oblik in vrst embalaže ter z oglaševanjem in prilagajanjem trženjskih prijemov.
- Spodbujanje pridelave in rabe lokalne, ekološko pridelane hrane.

Cilj 3. Poskrbeti za zdravo življenje in spodbujati splošno dobro počutje v vseh življenjskih obdobjih

- Vzpostaviti transparenten in celovit nadzor javnosti nad porabo v zdravstvenem sistemu.
- Povečati učinkovitost rabe denarja v zdravstvenih ustanovah.
- Še dodatno omejiti oglaševanje tobaknih in alkoholnih izdelkov v celoti.
- Okrepiti ozaveščevalne in izobraževalne kampanje za aktivno in zdravo preživljanje časa.

Cilj 4. Vsem enakopravno zagotoviti kakovostno izobrazbo ter spodbujati možnosti vseživljenjskega učenja za vsakogar

- Okrepiti povezovanje med formalnim in neformalnim izobraževanjem ter spodbujanje vključevanja mladinskih organizacij v izvajanje vsebin v sklopu formalnega izobraževanja.
- Umestiti globalno učenje v novo Belo knjigo o vzgoji in izobraževanju v Sloveniji.
- Ustvariti podporno okolje za vključevanje globalnih dimenzij v vse predmete in v medpredmetno povezovanje.
- V luči pandemije je potrebno zagotoviti enake možnosti izobraževanja za čim večje število.
- Posebno pozornost je potrebno nameniti dostopnosti izobraževanja ranljivim skupinam od predšolske vzgoje naprej.
- Pripraviti nacionalni akcijski načrt za krepitev vseživljenjskega učenja.

Cilj 5. Doseči enakost spolov ter krepiti vlogo vseh žensk in deklic

- Oblikovanje mehanizma dodatka za skrbstveno delo.
- Oblikovanje nacionalnega programa ozaveščanja in izobraževanja ključnih akterjev o spolnih stereotipih in pomenu enakosti spolov.
- Okrepitev nadzora izvajanja zakonodaje.
- Proaktivna vključitev civilne družbe v procese priprave nacionalnih programov in načrtov.

Cilj 6. Vsem zagotoviti dostop do vode in sanitarne ureditve ter poskrbeti za trajnostno gospodarjenje z vodnimi viri

- Oblikovati aktivno politiko prilagajanja na podnebne spremembe za zadrževanje vode za potrebe polnjenja vodonosnikov.
- Povečanje deleža prečiščenih odpadnih voda iz industrije in deleža gospodinjstev, priključenih na komunalne čistilne naprave.
- Spodbujanje izgradnje decentraliziranih bioloških čistilnih naprav za manjša naselja.

Cilj 7. Vsem zagotoviti dostop do cenovno sprejemljivih, zanesljivih, trajnostnih in sodobnih virov energije

- Ustvariti družbeni konsenz o stvarnosti podnebnih sprememb in potrebnih ukrepih za preprečevanje, zmanjšanje in omilitev posledic podnebnih sprememb.
- Razviti mehanizme socialne države za preprečevanje energetske revščine.
- Zavrniti zahteve po izgradnji nove jedrske elektrarne v Slovenije – višina investicije je že sama po sebi kazalnik gospodarske, socialne in energetske nevzdržnosti takšnega objekta.
- Okrepiti mehanizme izgradnje dodatnih kapacitet za uporabo OVE.

Cilj 8. Spodbujati trajnostno, vključujočo in vzdržno gospodarsko rast, polno in produktivno zaposlenost ter dostojno delo za vse

- Sprejem zakonodaje za preprečevanje prekarne delo.
- Priprava prve nacionalne strategiji za družbeno odgovorna podjetja ter nacionalni akcijski načrt za njeno izvajanje.
- Promocija in izobraževanje podjetij za podporo izvajanju zavez, ki izhajajo iz Nacionalnega akcijskega načrta in zaveze za izvajanje Smernic OZN za spoštovanje človekovih pravic v gospodarstvu.
- Nadomestiti BDP z bolj kvalitativnimi oblikami kazalnikov, ki dajejo odgovore na vprašanja.

Cilj 9. Zgraditi vzdržljivo infrastrukturo, spodbujati vključujočo in trajnostno industrializacijo ter pospeševati inovacije

V prenovljeno strategijo za digitalizacijo Slovenije vključiti naslednje, finančno podprte ukrepe:

- krepitev neformalnega učenja e-veščin, digitalnega opismenjevanja in odgovorne uporabe tehnologij med prebivalci Slovenije;
- razvoj prosto dostopnih odprto kodnih in različnim družbenim skupinam prilagojenih digitalnih storitev za prijaznejše življenje v obdobjih fizične distance;
- celostna digitalizacija storitev javnega sektorja za poslovanje z državljani;
- okrepljeno strateško načrtovanje z doslednim upoštevanjem standardov participativne demokracije, ki bo izboljšalo skladnost in izvedljivost strateških dokumentov države Slovenije na področju digitalizacije.

Cilj 10. Zmanjšati neenakosti znotraj držav in med njimi

- Treba je hkrati obravnavati ekonomske, socialne in kulturne dejavnike, ki povzročajo neenakosti ter poglobljajo revščino. Da bi imeli vsi ljudje dostojno življenje, je pomembno tudi, da se oblikujejo in spodbujajo dejavnosti, usmerjene v obvladovanje revščine.
- Da bi zagotovili enak dostop do zdravstva, izobraževanja in socialnega varstva, potrebujemo progresivne davke ter ukinitve davčnih oaz. Prenehati moramo s subvencioniranjem umazanih industrij, ki temeljijo na fosilnih gorivih.
- Končati moramo z otroškim delom, nasiljem nad ženskami in dekleti. Potrebujemo pregledne politične procese, ki dajejo moč vsem, povsod. Za miren svet potrebujemo enakovreden svet.
- Brez zmanjšanja neenakosti ni mogoče doseči nobenega cilja trajnostnega razvoja. Okrepiti in spodbujati moramo socialno, kulturno, gospodarsko ter politično vključenost vseh – zlasti žensk, otrok in manjšin. Poskrbeti moramo za enake možnosti in javne naložbe v osnovne storitve ter sisteme socialnega varstva, podnebne pravičnosti in davčne pravičnosti. Spodbujati moramo varne, redne in odgovorne migracije ter mobilnost ljudi in odpravljati vse oblike diskriminacije žensk ter deklet.
- Nujna je uvedba temeljnega standarda, kjer bo imel vsak šolajoči otrok dostop do interneta in ustrezno računalniško opremo. Med epidemijo COVID-19 smo prepoznali številne sistemske napake, ki povzročajo neenakosti pri dostopnosti ustreznega izobraževanja. Vlada mora vsem zagotoviti enake izobraževalne možnosti, kar v prvi vrsti pomeni, da morajo zagotoviti ustrezno računalniško opremo in dostopnost do interneta.

Cilj 11. Poskrbeti za odprta, varna, vzdržljiva in trajnostna mesta in naselja

- Krepitev delovanja Eko sklada na področjih prometa in lokalne energetike.
- Preoblikovanje nacionalne stanovanjske politike v proaktivno izgradnjo najemniških stanovanj.
- Davčne spodbude finančnim institucijam (banke, zavarovalnice) za investiranje v izgradnjo najemniških stanovanj.
- Spodbujanje lokalnega aerobnega kompostiranja z intenzivnimi programi izločanja in predelave biorazgradljivih odpadkov na lokalni ravni.
- Zaostritev spoštovanja načela razširjene odgovornosti proizvajalcev za ureditev problema neprevzemanja dela odpadne embalaže kot spodbuda za trajnostno preoblikovanje proizvodov.

Cilj 12. Zagotoviti trajnostne načine proizvodnje in porabe

- Gospodarska rast mora biti vključujoča in zelena ter mora temeljiti na visoki ravni inovativnosti.
- Trajnost javnega financiranja je pomemben del gospodarske stabilnosti, skupaj s podpornim institucionalnim okoljem.
- Za trajnostno doseganje ciljev so potrebne višje javne naložbe v raziskave in inovacije na področju zelenih, okolju prijaznih tehnologij.
- Prav tako je treba zagotoviti stalno in povezano podporo v vseh fazah rasti »zelenih« oziroma »krožnih« podjetij. To celovito podporo naj prevzame Podjetniški sklad RS, preko katerega naj Vlada RS zagotovi sistemsko finančno podporo in ne le preko posameznih projektov, kot je to sedaj (v vrednosti 2–3 milijone evrov letno). Podjetniški sklad RS je državna institucija, ki z različnimi programi spodbuja podjetništvo. Zagotavlja od mikrokreditov do sofinanciranja prestrukturiranja poslovnih procesov. Ponuja različno

pomoč gospodarstvu. V okviru programa P2 zagotavlja zagonska sredstva za inovativna podjetja, med katere spadajo tudi t. i. zelena podjetja. V tem programu je razpisanih zgolj dobra dva milijona evrov sredstev letno, kar ne zadošča za podporo enemu najhitreje rastočih in hkrati nujno potrebnih gospodarskih sektorjev.

- NVO predlagajo ustanovitev samostojnega programa za krožno gospodarstvo, ki bi celovito podprl takšna podjetja, od zagonskih sredstev in pomoči pri prestrukturiranju proizvodnih procesov k bolj trajnostno naravnanim, do svetovanja ter izobraževanja.

Cilj 13. Sprejeti nujne ukrepe za boj proti podnebnim spremembam in njihovim posledicam

- NVO priporočajo večje javne investicije v razvoj javnega železniškega prometa, ki je okolju prijaznejše. Spremeniti je tudi potrebno sistem vozovnic. Le-te bi bilo potrebno poenotiti za celotno Slovenijo in mestni promet. Tako bi postal javni potniški promet zanimivejši in cenovno ugodnejši kot potovanje z avtomobilom. S tem pa bi občutno prispevali k zmanjševanju izpustov ogljikovega dioksida.
- Slovenija še nima oblikovane celostne strategije na področju podnebnih sprememb, ki bi zajela vse sektorje. Uporaba nizkoogljične energije je omejena. Izvajanje nizkoogljičnih projektov na področju prometa in proizvodnje električne energije je v zaostanku.

Nevladne organizacije predlagajo še:

- odpravo rabe premoga do leta 2030,
- čimprejšnjo odpravo vseh subvencij za fosilna goriva,
- okrepitev ukrepov na področju energetske učinkovitosti in energetskih prihrankov,
- pospešitev rabe razpršenih obnovljivih virov energije (predvsem sončne energije) tudi s podporo skupnostnih energetskih projektov in
- prehod na lokalno ekološko pridelano hrano, pretežno rastlinskega izvora.

Cilj 14. Ohranjati in vzdržno uporabljati oceane, morja in morske vire za trajnostni razvoj

- Okrepiti regionalno povezovanje za preventivne ukrepe zaščite Jadranskega morja in Sredozemskega morja.
- Dodatno okrepiti dejavnosti varovanja habitatov in vrst v Jadranskem morju.

Cilj 15. Varovati in obnoviti kopenske ekosisteme ter spodbujati njihovo trajnostno rabo, trajnostno gospodariti z gozdovi, boriti se proti širjenju puščav, preprečiti degradacijo zemljišč in obrniti ta pojav ter preprečiti izgubo biotske raznovrstnosti

- Institucionalna krepitev naravovarstva v Sloveniji s preseganjem sektorskih omejitev.
- Vzpostavitev celovitega modela zagotavljanja skladnosti politik za trajnostni razvoj z namenom preprečevanja negativnih učinkov ukrepov različnih razvojnih politik.
- Opredelitev ekosistemskih storitev na ravni države.

Cilj 16. Spodbujati miroljubne in vključujoče družbe za trajnostni razvoj, vsem omogočiti dostop do pravnega varstva ter oblikovati učinkovite, odgovorne in odprte ustanove na vseh ravneh

- Pripraviti in sprejeti potrebne spremembe protikorupcijske zakonodaje.
- Institucionalno okrepiti Komisijo za preprečevanje korupcije predvsem na področjih lobiranja, premoženjskih stanj in nasprotja interesov.
- Okrepiti dejavnosti ozaveščanja in izobraževanja o koruptivnih praksah in preventivnem ravnanju.

- Okrepiti protikoruptivne mehanizme v sistemih korporativnega upravljanja predvsem v podjetjih v javni oziroma državni lasti.
- Oblikovati in izvajati kampanje za politično participacijo mladih na vseh ravneh družbe.

Cilj 17. Okrepiti načine in sredstva za izvajanje ciljev ter oživiti globalno partnerstvo za trajnostni razvoj

- Oblikovanje in imenovanje nacionalnega sveta za trajnostni razvoj.
- Sprejeti vladni akcijski načrt o postopnem povečevanju deleža bruto nacionalnega dohodka za mednarodno razvojno sodelovanje.
- Okrepiti institucionalne zmogljivosti Vlade za celovito izvajanje analize učinkov predpisov in politik.

Viri

- CONCORD, Globalni odziv EU na COVID-19: tlakovanje poti v pravično prihodnost, Bruselj/Ljubljana 2020, <http://www.sloga-platform.org/globalni-odziv-eu-na-covid-19-tlakovanje-poti-v-pravicno-prihodnost/>
- Daniel W. O'Neill et al., A good life for all within planetary boundaries, Nature Sustainability, 2018, <https://doi.org/10.1038/s41893-018-0021-4>
- Evropski parlament, Fossil Fuel Subsidies, Marec 2017
- Koalicija 2030 in SLOGA, Za trajnostni razvoj, ki nikogar ne pusti ob strani 2020, Poročilo nevladnih organizacij o ciljih trajnostnega razvoja, Ljubljana 2020, <http://www.sloga-platform.org/%EF%BB%BFza-trajnostni-razvoj-ki-nikogar-ne-pusti-ob-strani/>
- Sachs, J., Schmidt-Traub, G., Kroll, C., Lafortune, G., Fuller, G., Woelm, F. 2020. The Sustainable Development Goals and COVID-19. Sustainable Development Report 2020. Cambridge: Cambridge University Press.
- SDG Watch Europe in Povod, Kaj je Agenda 2030 in kaj so cilji trajnostnega razvoja, v: Priročnik o ciljih trajnostnega razvoja, 2019, <http://makeeuropesustainableforall.org/>
- Statistični urad Republike Slovenije, javno dostopni podatki na portalu SURS; dostop avgust 2020
- UMAR, Poročilo o razvoju 2020, Ljubljana 2020
- Vlada Republike Slovenije, Implementacija ciljev trajnostnega razvoja, drugi prostovoljni nacionalni pregled Slovenija 2020, Ljubljana 2020
- Vlada Republike Slovenije, Strategija razvoja Slovenije do 2030, Ljubljana 2018
- Vlada Republike Slovenije, Nacionalni akcijski načrt Republike Slovenije za spoštovanje človekovih pravic v gospodarstvu

Povezave:

<http://makeeuropesustainableforall.org/>

<http://kazalci.arso.gov.si/sl>

<https://www.stat.si/Pages/cilji>

Portal Energetika Ministrstva za infrastrukturo